

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Katedra za muzeologiju

**DVORCI I KURIJE U SLUŽBI POKRETAČA RAZVOJA:
GOSPODARSKA (NE)ISKORIŠTENOST DVORACA I KURIJA
VARAŽDINSKE ŽUPANIJE**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Darko Babić

Studentica: Anica Šimunec

Zagreb, kolovoz, 2017.

University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences
Department of Information and Communication Sciences
Sub-Department of Museology

**CASTLES AND MANORS AS GENERATORS OF
DEVELOPMENT:
ECONOMIC (NON)USE OF CASTLES AND MANORS OF
VARAŽDIN COUNTY**

M.A. Thesis

Supervisor: dr. sc. Darko Babić

Student: Anica Šimunec

Zagreb, August, 2017.

DVORCI I KURIJE U SLUŽBI POKRETAČA RAZVOJA: GOSPODARSKA (NE)ISKORIŠTENOST DVORACA I KURIJA VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

Anica Šimunec

SAŽETAK

Varaždinska županija druga je po broju dvoraca na svojem teritoriju u Republici Hrvatskoj, a najveći dio njih nema namjene ili ona nije u skladu s kulturnim vrednotama koje dvorci nose. Ovim radom obuhvaćeno je preko dvadesetak dvoraca i kurija Varaždinske županije vodeći se ponajprije popisom nepokretnih kulturnih dobara Ministarstva kulture. Cilj ovog rada jest identifikacija razloga zbog kojih se spomenuta baštine ne koristi u svrhe gospodarske dobrobiti suvremenom društvu i to ponajprije na temelju do sada izdane literature, novinskih članaka, strateških planova i drugo. Kroz tri veće cjeline rad nastoji ukratko predstaviti dvorce i kurije varaždinskog područja, iznijeti šest prepoznatih razloga njihove stagnacije i neiskorištavanja te konačno kroz različite pristupe revitalizaciji dvoraca i kurija iz prakse ilustrirati što dovodi do većeg ili manjeg uspjeha takvih pothvata.

CASTLES AND MANORS AS GENERATORS OF DEVELOPMENT: ECONOMIC (NON)USE OF CASTLES AND MANORS OF VARAŽDIN COUNTY

Anica Šimunec

ABSTRACT

Varaždin County has the second largest number of castles in its territory in the Republic of Croatia and most of them do not have a purpose or the purpose is not in line with the cultural values of those buildings. This thesis studies more than twenty castles and manors of the Varaždin County, based on the list of immovable cultural heritage of the Ministry of Culture. The aim of this paper is to identify the reasons why this heritage is not in service of economic well-being of modern society and it is primarily based on published literature, newspaper articles, strategic plans and etc. Divided in three larger units, this paper tries to briefly present the castles and manors of the Varaždin area, presents six identified reasons for their stagnation and economic non-use, and finally through different approaches to the revitalization of castles and manors illustrates greater or lesser success of such ventures.

Sadržaj:

1. Uvod.....	3
2. Metode istraživanja i koncept rada	5
3. Kvalitetno i održivo upravljanje baštinom	5
4. Dvorci i kurije Varaždinske županije: kratak povijesni pregled dvoraca pojedinačno	11
5. Identificirani razlozi gospodarske neiskorištenosti dvoraca i kurija Varaždinske županije	22
Strateški planovi raznih tijela uprave i samouprave	22
Imovinsko-pravni odnosi.....	27
Nedostatak kategorizacije i valorizacije s ciljem učinkovitije raspodjele sredstava	29
Financiranje i održavanje	34
Konzervatorsko-restauratorske prepreke.....	40
Pitanje namjene	43
6. Primjeri i pokušaji obnove dvoraca u Varaždinskoj županiji i šire: dvorac Golubovec, dvorac Bela II i dvorac Pejačević.....	46
Dvorac Golubovec.....	47
Dvorac Bela II	48
Dvorac Pejačević	49
7. Zaključak	53
8. Literatura	55
9. Popis slika i grafikona	59

1. Uvod

Plemićki dvorci u Hrvatskom zagorju danas su vrijedna kulturna i graditeljska baština za čiju su pojavu bile važne povoljne društveno-ekonomske i političke prilike u kojima se ovo područje razvija u 16., a posebice tijekom 17. stoljeća. Dvorci Hrvatskog zagorja prva su pojava te vrste arhitekture na prostoru Balkana,¹ a najrasprostranjeniji su tamo gdje je bila najsigurnija zaštita od ratnih sukoba tijekom stoljeća, odnosno uz Zagorje to je još dubrovačko područje na kojem ipak više dominiraju vile i ljetnikovci.

Počevši s izgradnjom utvrđenih kurija i zamkova na brežuljcima i u nizinama, prolaskom osmanske opasnosti počinju se graditi novi dvorci podno srednjovjekovnih zamkova. U 17. stoljeću stilska obilježja gradnje još nose renesansna obilježja: četverokrlni dvorci s kulama na uglovima i unutrašnjim dvorištem s trijemovima i arkadama. Krajem 17. i početkom idućeg stoljeća izgrađen je najveći broj dvoraca u sjevernoj Hrvatskoj i to pod utjecajem srednjoeuropske austrijske inačice barokne arhitekture koju karakteriziraju trokrilni dvorci tlocrta u obliku slova U oko „svečanog“ dvorišta. S 19. stoljećem dolazi novi zanos romantizma i historicizma te se dvorci obnavljaju u duhu prošlih umjetničko stilskih razdoblja: neogotika, neorenesansa, neobarok. Najatraktivniji primjer takvog zahvata jest preobrazba dvorca Trakošćana iz srednjovjekovnog zamka u romantičarski dvorac 1850-ih godina. Gradnja dvoraca i kurija prestaje početkom 20. stoljeća, a nakon Drugog svjetskog rata većina je nacionalizirana i oduzeta vlasnicima što je za hrvatske je dvorce bila drastična promjena koja je dovela do njihova izuzetno lošeg stanja jer su uz neodržavanje često i namjerno uništavani.² Tek u posljednjih dvadesetak godina dvorci su postepeno vraćani starim vlasnicima

Promatrajući namjenu takvih građevina možemo zaključiti da je ona gotovo uvijek bila dvojaka: služili su kao sjedišta plemićkog posjeda na kojem se obavljala gospodarska djelatnost, a istodobno su bili mjesta stanovanja. Neki su korišteni za povremene boravke, uglavnom ako bi plemićka obitelj posjedovala više posjeda i dvoraca pa su često selili, a neki su bili stalno nastanjeni. Danas, promatrajući brojne dvorce koji su prazni, pitanje namjene je vrlo izraženo. Međutim, prenamjene i obnove bile su uvjetovane ratnim razaranjima,

¹ Obad Šćitaorci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja* (Zagreb: Školska knjiga, 1991.), 15.

² Obad Šćitaroci, Mladen i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, „Dva tisućljeća tradicije dvoraca, vila i zamkova na tlu Hrvatske,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.), 22-26.

promjenama vlasnika i izvornog korištenja tako da je prilagodba dvoraca aktualnoj namjeni i novim načinima korištenja neprekidno prisutna tijekom njihove povijesti.³

Posljednjih tridesetak godina 20. stoljeća izdan je veći broj knjiga s temom dvoraca Hrvatskog zagorja kojima se sve više budio interes šire javnosti te se 1980-ih godina počinju organizirati i turistički obilasci dvoraca čime je započeo kontinentalni turizam takvog tipa. Međutim, Domovinski rat prekinuo je pokušaje moguće revitalizacije dvoraca te su svi napori u tom smjeru naglo prekinuti.⁴

Varaždinska županija druga je po broju dvoraca na svojem teritoriju u Republici Hrvatskoj, iza Krapinsko-zagorske.⁵ Ovaj rad usredotočen je prvenstveno na dvorce i kurije varaždinskog područja, uz povremeni spomen onih izvan tih okvira radi usporedbe, ali i nemogućnosti izoliranog promatranja dvoraca u današnjim granicama jedinica samouprave. Polazeći od teze da većina promatrane baštine u sebi nosi gospodarski potencijal koji, osim u izoliranim slučajevima, uopće nije iskorišten, pretpostavljeno je da postoje konkretni razlozi za takvu negativnu situaciju. Svrha ovog rada jest kroz analizu primarnih i sekundarnih podataka ustvrditi koji su glavni uzroci neiskorištenosti dvoraca i kurija Varaždinske županije na način kojim bi doprinijeli gospodarskom boljitku. Posljednje poglavlje, potkrijepljeno primjerima iz prakse, sugerira ispravniji način pristupa dvorcima kako bi postali i ostali samoodrživi u suvremenom svijetu.

³ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Dva tisućljeća tradicije dvoraca“, 25.

⁴ Isto, 18.

⁵ Obad Šćitaroci, Mladen i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 152.

2. Metode istraživanja i koncept rada

Za izradu ovog rada proučena je izdana literatura na temu nepokretne baštine s posebnim naglaskom na dvorce i kurije Hrvatskog zagorja te Varaždinske županije. Proučavanjem dostupnih sekundarnih podataka (uz izdanu literaturu tu su još i podaci iz novina, s internetskih portala te podaci Ministarstva kulture, Ministarstva turizma, Ministarstva pravosuđa i Državne geodetske uprave za pregledavanje katastarskih čestica) nastojalo se prepoznati glavne razloge većinskog nekorištenja baštine dvoraca i kurija u svrhu gospodarskog napretka i ekonomskog korištenja, posebice kroz granu turizma. U prikupljene primarne podatke u ovom radu spada intervju s pročelnikom Konzervatorskog odjela u Varaždinu dipl. ing. arh. Željkom Trstenjakom te Tihanom Harmund, ravnateljicom Razvojne agencije VTA iz Virovitice koja trenutno provodi projekt obnove virovitičkog dvorca Pejačević.

Rad se sastoji od tri veće cjeline. Nakon uvodnog dijela u prvoj su cjelini pobrojani dvorci i kurije Varaždinske županije i to oni koji se nalaze na popisu kulturnih dobara Ministarstva kulture. Kada bi u rad uključili preostale kurije na području županije, njihov broj bio bi znatno veći, ali takvim pristupom krenuli bi u zamršeno pitanje zašto se nešto naziva kulturnim dobrom što nije primarna tema ovog rada. Središnja cjelina nosi naslov *Identificirani razlozi gospodarske neiskorištenosti dvoraca i kurija Varaždinske županije* u kojem je temeljem istraživanja prepoznato šest najistaknutijih problema koji vode stagnaciji u prepoznavanju ekonomskih potencijala dvoraca. Konačno, prije zaključnog poglavlja navedena su tri primjera pokušaja obnove dvoraca s ishodom različitog uspjeha, a odnose se na dvorce Golubovec, Bela II i Pejačević.

3. Kvalitetno i održivo upravljanje baštinom

Definicija pojma baštine zamršeniji je pothvat nego se može u početku činiti.

UNESCO baštinu definira kao ljudsko nasljedstvo iz prošlosti, koje živimo danas i koje ostavljamo budućim generacijama. Nadalje, u kulturnu baštinu spadaju spomenici, skupine

građevina (pojedinačne ili povezane) i lokaliteti, dok prirodna baština podrazumijeva prirodna obilježja, geološke i fiziografske formacije te prirodne lokalitete i prirodna područja.⁶

I u našim akademskim krugovima spominju se slična poimanja baštine. Definira je se kao prirodna ili od čovjeka stvorena dobra, materijalna (naselja, građevine, oruđa) i nematerijalna (običaji, vještine, znanja) u kojima se može razlikovati socijalna baština (odnosi u zajednici, institucije) i duhovna (vrijednosti, moral, norme). Baštinu se shvaća kroz naš odnos prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, te uključuje naše pravo na korištenje, obvezu čuvanja i dužnost stvaranja za nove generacije.⁷ U radu *Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta* autor Marinko Vuković izjednačava pojmove baština i kulturno nasljeđe pri čemu im pripisuje široko i sveobuhvatno značenje jer „nasljeđe“ spada u područje javnog interesa i pridonosi općem dobru. Kulturnu baštinu naposljetku definira kao odraz ljudskog duha u materijaliziranoj formi očuvan u protoku vremena i važan za odgovore na egzistencijalna pitanja tko smo, odakle dolazimo i kamo idemo.⁸

Iako se ovakva definiranja baštine mogu u isto vrijeme činiti logičnima i kompleksnima, ona zapravo podrazumijevaju izuzetno široko područje obuhvaćeno pojmom, s vrlo nejasnim granicama. To napominje i Roodney Harrison u svojoj knjizi *Heritage Critical Approaches* gdje objašnjava da živimo u vremenu kada se gotovo sve može smatrati baštinom što spomenuti termin čini izazovnim za korištenje. Širinu pojma objašnjava kao nešto opipljivo (poput zgrada, spomenika), i neopipljivo (festivali, običaji), veliko (krajolik) ili malo (perla ogrlice), nastalo prirodnim putem ili djelovanjem čovjeka, odnosno baština se koristi u raznim vremenskim, prostornim i institucionalnim okolnostima. Iako je pristup njenom definiranju uvijek složen, Harrison napominje da uglavnom implicira pozitivne kvalitete povezane s prošlošću, no ujedno i osjećaj prijetnje današnjeg svijeta od kojeg se baštinom želimo odmaknuti, ograditi.⁹

Ministarstvo kulture, kao krovna institucija u Hrvatskoj zadužena za očuvanje baštine kojom se ovdje bavimo, definira kulturnu baštinu na sljedeći način: „*kulturna baština, materijalna i*

⁶ UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> , posjećeno 02.05.2017.)

⁷ Cifrić, Ivan, *Očuvanje baštine u kontekstu Europske unije*, Adrias : zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No.20 Prosinac 2014. , 9.

⁸ Vuković, Marinko, „*Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta*,“ u Arh. vjesnik 54 (2001), 100-104.

⁹ Harrison, Roodney, *Heritage: Critical Approaches*, London: Routledge, 2013., 3-7.

nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta.“ Osim definiranja pojma, Ministarstvo ističe zaštitu i očuvanje kulturne baštine kao jedan od svojih ciljeva upravo zbog potencijala kulturnih vrijednosti kojima se Hrvatska afirmira, stimulira se ekonomska konkurentnost i kvalitetniji život u europskom okruženju.¹⁰

Svijest o očuvanju i zaštiti kulturne baštine, koja je ranije bila ponajprije europski fenomen, posljednjih desetljeća poprimila je globalne razmjere. Pri tome se, prema pisanju Ive Maroevića, već od 70ih godina prošlog stoljeća u sve većoj mjeri pristupa aktivnoj zaštiti baštine u svrhu praktične primjene i to uz zagovaranje suvremenog koncepta održivog razvoja, odnosno razvoja sposobnog da svojom reprodukcijom ne ugrožava svoje buduće postojanje. U našem kontekstu riječ je o kontroliranom razvoju koji ne izaziva degradaciju i uništenje kulturne baštine, a kada govorimo o nepokretnoj kulturnoj baštini o kojoj je riječ u ovom radu – održiv razvoj prvenstveno se odnosi na namjenu građevine. Pri tome pojedinačne građevine, kategorija u koju dvorci i kurije spadaju, Maroević ističe kao dokaz zadovoljavanja ljudskih potreba: od potrebe stanovanja, religijskih izražavanja, dokazivanja moći, iskazivanja znanja i umjetnosti. Pomalo poetski opisuje ljudsku privrženost materijalnom: „*memorija pohranjena u stvarima omogućuje znanju pretraživanje proteklih trenutaka i neutralizira protok vremena, dok s druge strane omogućuje čovjeku tumačenje prošlosti na način koji uključuje sadašnjost u njezinu procjenu i time nanovo aktualizira nepovratni protok vremena.*“¹¹

U takvo donekle romantizirano shvaćanje uklapaju se dvorci i kurije. Oni su nepokretna kulturna graditeljska baština koji, prema *Strategiji zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011-2015*. Ministarstva kulture, mogu biti dijelom ili u potpunosti očuvani da bi ih se i dalje smatralo baštinom. Pojedinačne građevine iz ove kategorije, prema spomenutoj Strategiji spadaju u potkategoriju *civilnih građevina i kompleksa* s obzirom na to da im je prvotna povijesna namjena bila stambena.¹² Dvorac se definira kao ladanjsko prebivalište bogate arhitektonske koncepcije u kojem su

¹⁰ Ministarstvo kulture, Kulturna baština (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>, posjećeno 02.05.2017.)

¹¹ Maroević, Ivo, „*Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine,*“ u *Socijalna ekologija* Zagreb, Vol. 10 (2001), No 4., 236-237.

¹² Ministarstvo kulture, *Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011-2015*, str 8 (http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf, posjećeno 09.08.2017.)

prvotni vlasnici povremeno ili stalno boravili zbog odmora, nadzora imanja i prikupljanja prihoda. Dvorac je činio središte posjeda, a uz njega obično se još nalaze gospodarske zgrade, vrtovi i parkovi.¹³ Prema arhitektonskim odrednicama u pravilu razlikujemo višekrilne i jednokrilne. Višekrilni dvorci redovito su velikih dimenzija. Nastali iz renesansnog kaštela koji je činio zatvorenu cjelinu od četiri krila, najbrojniji dvorci iz vremena baroka u pravilu se sastoje od tri krila: središnjeg te njemu dva pridružena bočna, koji kao cjelina čine oblik slova „U“.¹⁴ Unutar takve tlocrtne osnove raspon gradnje nije statičan, dapače – nudile su se različite mogućnosti oblikovanja izgleda dvorca i prostornog rasporeda njegove unutrašnjosti.¹⁵ Vlasnici skromnijih materijalnih mogućnosti gradili su dvorce manjih dimenzija. Zbog toga se za jednokrilne dvorce uvriježio naziv kurija što najčešće pretpostavlja dimenzijama skromniji izgled.¹⁶ Kurije su s arhitektonske perspektive skromnije i manje, a njihova je uloga uglavnom bila trajno obitavalište nižeg plemstva. Česti građevni materijali koji su se koristili u izgradnji kurija bili su kamen, opeka ili drvo.¹⁷

Ministarstvo kulture ističe kako je graditeljska baština, pa time i dvorci odnosno kurije, izložena trajnim utjecajima i pritiscima modernizacije zbog čega je osobito osjetljiva i sklona propadanju, a ugroženosti mnogih građevnih kulturnih dobara pridonijeli su ratna razaranja, nebriga i neodržavanje, nedovoljna financijska sredstva, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, nepoštivanje zakonskih propisa, nedovoljna svijest o vrijednosti baštine.¹⁸ Pojavom ranije spomenutog modela aktivne zaštite baštine, revitalizacija povijesnih građevina (a osobito onih ugroženih) odnosi se na osuvremenjenje i promjenu namjene građevine kao dominantne mjere zaštite i očuvanja kulturne baštine u prostoru.¹⁹ Nova namjena građevina treba ići smjerom suvremene iskoristivosti, a baština osim kulturnog može postati i gospodarskim resursom.

Resursi općenito u svijetu ekonomije odnose se na konkretni faktor potreban za obavljanje određene radnje. Tri su glavna resursa: zemlja, rad i kapital, no tu su i drugi poput energije, informacija, menadžmenta, vremena.²⁰ Resursi se mogu definirati kao opipljivi i neopipljivi te

¹³ Ministarstvo kulture, Dvorci i kurije (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7245>, posjećeno 31.7.2016.)

¹⁴ Marković, Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1975., 19.

¹⁵ Isto, 20.

¹⁶ Isto, 52.

¹⁷ Ministarstvo kulture, Dvorci i kurije (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7245>, posjećeno 31.7.2016.)

¹⁸ Ministarstvo kulture, Nepokretna kulturna baština (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27>, posjećeno 02.05.2017.)

¹⁹ Maroević, „Koncept održivog razvoja“, 239.

²⁰ Business Dictionary, Resources (<http://www.businessdictionary.com/definition/resource.html>, posjećeno 02.05.2017.)

kao organizacijske sposobnosti. Nadalje, s ekonomskog aspekta, resursi su vredniji i omogućuju superiorniji položaj u okolini ako su rijetki i nemoguće ih je oponašati. Mehanizmi izoliranja resursa u ekonomiji između ostalog uključuju težnju za fizičkim unikatima i otežanom dostupnošću njihova posjedovanja.²¹ Gledajući s aspekta održivog razvoja i samoodrživosti, neki je resurs održiv ako se njegovim trenutnim korištenjem ne onemogućuje korištenje korisnicima u budućnosti, te ako je sposoban ostati u poželjnom stanju bez pomoći izvana.²²

Baština se s tog aspekta može smatrati vrlo značajnim resursom – nemoguće ju je oponašati, unikatna je i teško dostupna, i kao takva može odigrati važnu ulogu u gospodarskom razvitku neke zemlje. Tatjana Gradiček u radu *Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske* ispituje ulogu kulturne baštine u gospodarskom razvitku države i to ponajprije kroz prizmu turizma. Autorica ističe da je, prateći iskustva mnogih zemalja u području turističkog gospodarstva, uočeno kako se turistička ponuda temelji ponajprije na dva elementa – prirodnom i kulturološkom. Kulturni turizam, najčešće neodvojiv od prirodnog okruženja u kojem se nalazi, podrazumijeva u svrhu gospodarskog boljitka korištenje umjetno stvorenih i prirodno nastalih prostora, specifičnih karakteristika domaćeg stanovništva i njihove tipične aktivnosti u radu i slobodnom vremenu.²³

Da je potencijal dvoraca u segmentu kulturnog turizma sve više prepoznat i u Hrvatskoj pokazuju novi trendovi ulaganja u njihovu obnovu, potaknuti i potpomognuti sredstvima Europske unije. Primjer toga svakako je Virovitičko-podravska županija svojim projektom „5 do 12 za Dvorac.“ Grad Virovitica, glavni nositelj projekta, u obnovi dvorca Pejačević vidi mogućnost razvoja kontinentalnog turizma, no i poboljšanje lokalnih i regionalnih socio-ekonomskih uvjeta.²⁴ Potencijal turističkog razvoja temeljenog na baštini odnosno dvorcima, Virovitičko-podravska županija prepoznala je još jednom kroz prijavu projekta obnove dvorca Janković. Prenamjenom u poslovnu građevinu, cjelokupnom realizacijom projekta Županija

²¹ Morić Milovanović, Bojan, Martina Laktašić, „Uloga resursa i poduzetničke orijentacije kao preduvjeta uspješnog razvoja poduzeća,“ U Zbornik ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 11, br. 1, 2013., 20-21.

²² Oxford Dictionaries, *Self-sustaining* (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/self-sustaining>, posjećeno 02.05.2017.)

²³ Tatjana Gredičak, „Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske,“ djelomično objavljen u Acta Turistica Nova (2008) Zagreb, 198-201.

²⁴ Informativni centar Virovitica, Objavljeni natječaji za izvođače radova na Dvorcu Pejačević i Gradskom parku u Virovitici (<http://www.icv.hr/2016/12/objavljeni-natjecaji-izvodace-radova-dvorcu-pejacevic-gradskom-parku-virovitici/>, posjećeno 02.01.2017.)

nastoji utjecati na gospodarski razvoj lokalne sredine.²⁵ Većina županija ipak nema jasne strategije revitalizacije dvoraca, pa tako ni Varaždinska kojom se bavimo u ovom radu.

Uspoređivati ovakvo stanje sa situacijom u inozemstvu izazov je za sebe i ne treba brzati sa zaključcima poput onog „ako može Bavarska možemo i mi.“ Mnoge zemlje koje danas uspješno koriste dvorce u kulturno-turističke svrhe (Njemačka, Francuska, Engleska, Rumunjska...) to mogu zahvaliti kontinuitetu njihova održavanja, očuvanju inventara i/ili tradiciji posjeta ladanjskim imanjima i dvorcima. Zbog povijesnih previranja, dvorci u Hrvatskoj izgubili su kontinuitet namjene: neki su stradali u Drugom svjetskom ratu, većinu su vlasnici napustili tijekom ili nakon rata, inventar dvoraca je raspodijeljen ili ukraden, ponegdje su i sami dvorci poslužili kao građevni materijal za novu gradnju. Nadalje, nakon Drugog svjetskog rata većina je dvoraca nacionalizirana, a da se pri tome nije znala njihova buduća namjena zbog čega su često korišteni za lokalne potrebe – za smještaj socijalno ugroženih obitelji, škola, skladišta, pa čak i kao sušionice mesa ili farme pilića²⁶, a takva je situacija zadesila podjednako dvorce Varaždinske županije kao i druge. Iako se u posljednjih dvadesetak godina dvorci pokušavaju vratiti stvarnim vlasnicima ili njihovim potomcima, proces ujedno ne znači *novi život* za tu graditeljsku baštinu. Iz više razloga koji se nastoje identificirati u nastavku ovog rada većina dvoraca još uvijek nije iskorištena kao resurs u razvoju.

Pod gospodarskom (*ne*)iskorištenošću u ovom se radu podrazumijeva stagnacija namjene i korištenja dvorca ili kurije, odnosno njihovo korištenje u svrhe koje ne doprinose gospodarskom razvoju, a niti samom opstanku građevine zbog neadekvatne namjene. Kvalitetno ocjenjivanje trenutne namjene dvoraca iziskivalo bi stručnost i opseg istraživanja koje premašuje ovaj rad, no temeljeno na pročitanoj dosad izdanoj literaturi pod gospodarski prihvatljivom djelatnošću u ovom radu podrazumijeva se ponajprije kulturno-turistička djelatnost. Ako drugačija namjena (primjerice obnova dvorca u privatne svrhe) čini dobro za zajednicu i samu građevinu, ona se također smatra pozitivnom. Nadalje, promatrani su samo oni dvorci i kurije koje je Ministarstvo kulture prepoznalo i ubrojilo na popis nepokretne kulturne baštine.

²⁵ Virovitičko-podravsko županija, Virovitičko-podravsko županija spašava ruševne dvorce: projekt obnove dvorca Janković u Suhopolju prošao administrativnu provjeru (<http://www.vpz.hr/2016/03/23/dvorac-u-suhopolju-obnovit-ce-se-iz-eu-projekta-vrijednog-447-milijuna-kuna/>, posjećeno 03.05.2017.)

²⁶ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 19.

4. Dvorci i kurije Varaždinske županije: kratak povijesni pregled dvoraca pojedinačno

Slika 1.²⁷

**Vlasnik²⁸: Medicinski centar,
Varaždin**

Bajnski dvori

Dvorac Bajnski dvori, danas samo istočno krilo preostalo nakon nasilnog rušenja dinamitom 1918. godine, u svojih četiri stoljeća postojanja služio je mnogo čemu: dao je dva hrvatska bana, skrivao je goleme zbirke europskih umjetnina, u njemu je živjela dobrotvorka Terezija Erdödy Raczkysky.²⁹ Posljednje čemu je služio bio je Psihijatrijski odjel varaždinske bolnice, no već gotovo tri desetljeća nema namjene.

Slika 2.³⁰

**Vlasnik: Vlasnik: Danica Tomić
Stipan, Vladimir Stipan**

Bela I, Stara Bela

Danas jednokatni dvorac pravokutnog oblika, prvotno je izgrađen u obrambene svrhe s jarkom, pomičnim mostom i pravokutnom branič kulom na ulazu.³¹ Njegov poznati stanovnik Metel Ožegović svojim zalaganjima preporodio je hrvatski narod, ali i svoj dom – privlačan iznutra i izvana dvorac je postao mjestom okupljanja najznačajnijih imena iz Hrvatske tog doba. I danas se Stara Bela koristi u stambene svrhe, no s nešto manje sjaja.³²

²⁷ Slika 1: Dvorac Bajnski dvori, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

²⁸ Vlasništvo nad svim dvorcima i kurijama izlistanim u ovom poglavlju potvrđeno je posjedovnim listovima dostupnim na: *Zajednički informacijski sustav zemljišnih knjiga i katastra – javna aplikacija* (<https://oss.uredjenazemlja.hr/public/index.jsp>, posjećeno 01.06.2017.)

²⁹ Obad Ščitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 34.

³⁰ Slika 2: Dvorac Bela I (<http://www.telegram.hr/wp-content/uploads/2016/04/BELA-I1..jpg>, posjećeno 01.07.2017.)

³¹ Obad Ščitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 40.

³² Đurić, Tomislav, Dragutin Feletar, *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*, Varaždin: NIŠRO, 1981., 150-151.

Slika 3.³³

Vlasnik: Hoić Dubravko

Bela II, Nova Bela

Nedaleko Stare postoji i Nova Bela – dvorac dva stoljeća mlađi i, čini se, nikad dovršen. Južno pročelje s otvorenim arkadama i dvije bočne cilindrične kule sugeriraju da je dvorac bio zamišljen kao četverokutna građevina s unutrašnjim dvorištem.³⁴ Danas je prazan.

Slika 4.³⁵

Vlasnik: Općina Maruševac

Čalinec

Jednokatna kurija u Čalincu svoj izgled s rezbarenim strehama, drvenom terasom i balkonom dobila je krajem 19. stoljeća. Posljednjih stotinjak godina poslužila je za smještaj ratne siročadi, osigurala prostorije novostvorenoj općini, a još se i danas u njoj stanuje. Nedostatak ulaganja (izuzev nedavno obnovljenog dijela krovišta) doprinio je njezinom oronulom izgledu, a od perivoja kojeg je grof ljubomorno skrivao ostala je samo višestoljetna tisa.³⁶

Slika 5.³⁷

Vlasnik: Vindija d.d.

Jalkovec

Najmlađi dvorac Hrvatskog zagorja izgrađen je prije 106 godina u Jalkovcu prema projektu poznatog njemačkog arhitekta.³⁸ Danas je u potpunosti obnovljen, zajedno sa zaštićenim domaćim drvećem i egzotama perivoja³⁹, te se koristi u privatne svrhe.

³³ Slika 3: Dvorac Bela II, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

³⁴ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 40.

³⁵ Slika 4: Kurija Čalinec, fotografirala Anica Šimunec, rujan 2016.

³⁶ Đurić, Feletar, *Stari gradovi i dvorci*, 128-129.

³⁷ Slika 5: Dvorac Jalkovec

(http://www.zhrmk.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Jalkovec/Dvorac_Jalkovec_5.JPG, posjećeno 01.07.2017.)

³⁸ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 98.

Slika 6.⁴⁰

**Vlasnik: Republika Hrvatska,
dom za psihički bolesne odrasle
osobe**

Jalžabet

Četverokrili dvorac u Jalžabetu, zatvorenog tlocrta s unutrašnjim dvorištem, odaje obilježja renesansnog stila izgradnje. Izgradila ga je Helena Rozalija Somogy 1744. godine. Poznata u narodu kao ljubiteljica umjetnina i dobrotvorka (osnovala je zakladu za pomoć kmetovima), a u dvorcu je od kraja Drugog svjetskog rata smješten starački dom.

Slika 7.⁴¹

**Vlasnik: Zdravstvena ustanova
spec. bolnica za plućne bolesti i
TBC**

Klenovnik

U svoja četiri stoljeća postojanja Klenovnik se ističe kao najveći dvorac u Hrvatskoj. Povijesni tlocrt prikazivao je dvokatnu građevinu, s 90 soba i 365 prozora, te zatvorenim dvorištem omeđenim nizom arkada. Problem namjene takvog dvorca doprinio je čestim izmjenama vlasnika: svima je poznata prodaja Klenovnika s ciljem obnove gotovo ruševnog obližnjeg Trakošćana. Konačno, od 1927. prostori dvorca počinju se koristiti u medicinske svrhe.⁴²

³⁹ Đurić, Feletar, *Stari gradovi i dvorci*, 22.

⁴⁰ Slika 6: Dvorac Jalžabet

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Jalkovec/Dvorac_Jalkovec_5.JPG, posjećeno 01.07.2017.)

⁴¹ Slika 7: Dvorac Klenovnik, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

⁴² Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 110-112.

Slika 8.⁴³

**Vlasnik: Poljoprivredna i
prehrambena industrija
Varaždinka**

Križovljan Radovečki (Križovljangrad)

Danas potpuno stopljen s okolnom šumom, jednokatni Križovljangrad ne odaje dojam nekadašnje renesansne građevine. Ipak njegov tlocrtni oblik križa, ostaci reljefnih ukrasa kraj prozora i draperije podsjećaju da je prije dva stoljeća dvorac bio značajan što je naprasno prekinuto požarom 1949. godine.⁴⁴

Slika 9.⁴⁵

**Vlasnik: Cafuk Mario, Cafuk
Mladen, Cafuk Paula**

Krkanec

Kurija Krkanec, danas razmjerno skromnog izgleda, u svojih četiri stoljeća postojanja bila je burg opasan vodom, gospodarski dom, žitnica, seoska kuća. No ono najzanimljivije o Krkancu jest da je bio sjedište *Društva vinskih doktora od pinte*, koje je zahvaljujući Baltazaru Patačiću obilazilo dvorce i kurije te provodilo veseli život uz domaću kuhinju i zagorsko vino.⁴⁶

⁴³ Slika 8: Dvorac Križovljan Radovečki, fotografirala Anica Šimunec, rujan 2016.

⁴⁴ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 232.

⁴⁵ Slika 9: Kurija Krkanec, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

⁴⁶ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 124.

Slika 10.⁴⁷

Vlasnik: Grad Ludbreg

Ludbreg

Dvorac u Ludbregu, koji čini najmarkantniji i najreprezentativniji dio grada, svoj današnji izgled dobio je na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće u vlasništvu Ludovika Batthyanyja. Izgrađen je sa četiri kata, gotovo kvadratnog oblika s velikim unutrašnjim dvorištem.⁴⁸ Dvorac je nedavno obnovljen te je u njemu danas smješten Restauratorski centar Ludbreg.⁴⁹

Slika 11.⁵⁰

Vlasnik: Šmrček Ivan

Martijanec

I dok za većinu dvoraca točno znamo vrijeme njihove izgradnje, za Martijanec to nije slučaj. Poznato je jedino da je u 18. stoljeću već postojao, vjerojatno izgrađen u blizini nekadašnjeg kaštela u kojem je dva stoljeća ranije umro Krsto Frankopan.⁵¹ Svoj današnji izgled dvorac dobiva za vrijeme obitelji Rauch koji grade prvi kat i veliku verandu sa stupovima.⁵²

⁴⁷ Slika 10: Dvorac Batthyany

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Ludbreg/Dvorac_Ludbreg_1.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

⁴⁸ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 142.

⁴⁹ Visit Ludbreg, Dvorac Batthyany (<http://visitludbreg.hr/znamenitosti>, posjećeno 30.03.2017.)

⁵⁰ Slika 11: Dvorac Martijanec (<http://static.panoramio.com/photos/large/113881701.jpg>, posjećeno 01.07.2017.)

⁵¹ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 164.

⁵² Đurić, Feletar, *Stari gradovi i dvorci*, 173.

Slika 12.⁵³

**Vlasnik: Maximillian Pongratz
Lippitt**

Maruševec

Današnje neogotičke i historicističke arhitektonske elemente Maruševec dobiva krajem 19. stoljeća. U to vrijeme vlasnikom mu postaje pruski grof Schlippenbach koji se, nakon neuspješnih pregovora da kupi varaždinski Stari grad, morao zadovoljiti tada puno manjim Maruševcem. Njegova povijest seže nekoliko stoljeća dublje u prošlost, a nakon Drugog sv. rata neko vrijeme koristila ga je obližnja Adventistička crkva.⁵⁴ Konačno je 2005. vraćen potomcima starih vlasnika te za sad nema namjene.

Slika 13.⁵⁵

**Vlasnik: Specijalna bolnica za
kronične bolesti Novi Marof;
Drinković Nikša**

Novi Marof, Erdődy

Novi Marof sagradio je početkom 18. stoljeća Ljudevit Erdődy sa željom da život u obližnjoj utvrdi zamijeni onim u nizini. Pozornost je posvećena okolnom perivoju, a šume su korištene za lov i uzgoj životinja, uglavnom divljači.⁵⁶ Jednokatni dvorac s četverokutnim tlocrtom i unutrašnjim dvorištem već je krajem 19. stoljeća, za vrijeme Erdődyjevih, služio kao bolnica. Od tridesetih godina 20. stoljeća u njemu je smještena bolnica za TBC pluća i plućne bolesti.⁵⁷

⁵³ Slika 12: Dvorac Maruševec, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

⁵⁴ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 168-173.

⁵⁵ Slika 13: Dvorac Novi Marof

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Novi_Marof/Dvorac_Novi_Marof_Erdody_1a.jpg , posjećeno 01.07.2017.)

⁵⁶ Đurić, Feletar, *Stari gradovi i dvorci*, 135-136.

⁵⁷ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 198.

Slika 14.⁵⁸

Vlasnik: Milana Broš-Putar

Seketin

Dvorac Seketin nalazi se na brijegu koji se naziva Gajski vrh. Seketin je jedna od najstarijih vinogradarskih kurija u tom kraju te se spominje već 1247. godine.⁵⁹

Slika 15.⁶⁰

**Vlasnik: Poljoprivredna i
prehrambena industrija
Varaždinka**

Šaulovec

Dvorac Šaulovec, s razmjerno malim perivojem, nalazi se 8 kilometara od Varaždina. Svoj današnji pravokutni izgled s dvije kule na uglovima u duhu historicizma dobio je 1902. godine zahvaljujući dvojici bečkih arhitekata i vlasniku Karlu Kišu.⁶¹ U vrijeme komunizma dvorac je godinama propadao i tek je 80-ih obnovljen.⁶²

⁵⁸ Slika 14: Dvorac Seketin

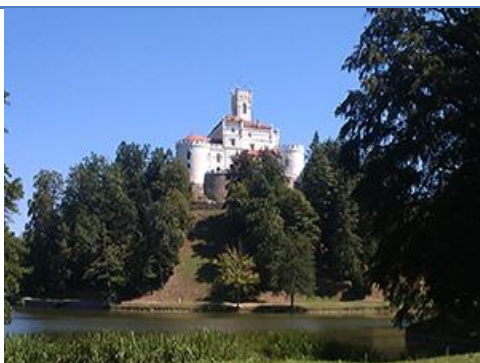
(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Seketin/Dvorac_Seketin_3.jpg , posjećeno 01.07.2017.)

⁵⁹ Đurić, Feletar, *Stari gradovi i dvorci*, 51.

⁶⁰ Slika 15: Dvorac Šaulovec (http://regionalni.com/upload/publish/21257/thumb/29829-33609-dvorac-saulovec-1-578f4d047bd66_650x360c.jpg , posjećeno 01.07.2017.)

⁶¹ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 250.

⁶² Đurić, Feletar, *Stari gradovi i dvorci*, 53.

Slika 16.⁶³

Vlasnik: Dvor Trakošćan

Trakošćan

Najpoznatiji i najposjećeniji zagorski dvorac svakako je Trakošćan - smješten usred šume na malenom brežuljku pokraj jezera. Poznat je dom obitelji Drašković koja ga obnavlja sredinom 19. stoljeća i od njega stvara udobno mjesto za stanovanje, što je ujedno bio jedan od prvih restauratorskih zahvata u Hrvatskoj. Od 1953. dvorac služi kao muzej s očuvanim višestoljetnim inventarom uređen u stilu 19. stoljeća.⁶⁴

Slika 17.⁶⁵

Vlasnik: Grad Varaždin

Varaždin, Stari Grad

Varaždinski Stari grad primjer je razvitka ratnog graditeljstva: u 16. stoljeću jedna je od najvažnijih utvrda u sistemu fortifikacije za obranu od Osmanlija. Kako su se mijenjali uvjeti i razina opasnosti, tako je i sama vojna utvrda s vremenom pregrađena u dvorac udoban za stanovanje. Oporavkom od poznatog požara u gradu 1776. završila je i preobrazba dvorca koji, rušenjem gradskih fortifikacija, dobiva svoj današnji izgled početkom 19. stoljeća.⁶⁶

⁶³ Slika 16: Dvorac Trakošćan, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

⁶⁴ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 260-264.

⁶⁵ Slika 17: Stari grad Varaždin, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

⁶⁶ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 274-278.

Slika 18.⁶⁷

**Vlasnik: grof Nikolaus Peter
Karlo Draskovich**

Veliki Bukovec

Jednokatni dvorac u Velikom Bukovcu izgrađen je sredinom 18. stoljeća i zahvaljujući svojem vrlo izduženom tlocrtu s dva bočna krila spada među najveće dvorce sjeverozapadne Hrvatske. Na dvorišnoj strani fasade dvorca i gospodarskim objektima očuvane su drvene rešetke za biljke penjačice – podsjetnik na nekadašnju zavidnu vrtanu arhitekturu i bukovečki perivoj koji se danas samo još nazire.⁶⁸

Slika 19.⁶⁹

Vlasnik: Parkovi d.d. Varaždin

Vidovec

Današnji perivoj i dvorac u Vidovcu bitno su drugačiji u odnosu na svoje početke iz 19. stoljeća: dvorac je tada bio pravokutan (a ne u sadašnjem obliku slova L) dok se kraj njega nalazilo oveće jezero, danas zatrpano. Prije nacionalizacije dvorac je pripadao obitelji Jordis-Lohausen po kojima i danas nosi ime istaknuto na obližnjem smjerokazu.⁷⁰

Slika 20.⁷¹

**Vlasnik: Bregović Stjepan,
Bregović Josip, Mihalina Marija**

Vinica Donja, Koroskeny-Rupčić

Kurija je isprva činila oblik slova L, a kasnijim dograđivanjem dvaju krila dobila je zatvoreno unutrašnje dvorište. Do kurije je još nedavno vodila 110m duga aleja divljih kestenova,⁷² a u njoj je bio smješten dom za starije i nemoćne osobe. Danas, aleja je posječena, a kurija prazna.

⁶⁷ Slika 18: Dvorac Veliki Bukovec

(http://www.zhrmk.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Veliki_Bukovec_Dvorac_Draskovic/Dvorac_Draskovic_Veliki_Bukovac_5a.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

⁶⁸ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 284-288.

⁶⁹ Slika 19: Dvorac Vidovec, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

⁷⁰ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 298.

⁷¹ Slika 20: Kurija Vinica Donja, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 21.⁷³

**Vlasnik: Poljoprivredna i
prehrambena industrija
Varaždinka**

Vinica Gornja, Matachich-Dolansky

Još jedna povijesna građevina na prostoru Vinice jest kurija Matachich-Dolansky. Smještena je na brežuljku nedaleko centralnog trga te je danas dom stanovnicima slabijeg imovinskog stanja.

Slika 22.⁷⁴

Vlasnik: Republika Hrvatska

Vinica, Opeka

Ime ovog dvorca potječe od opeke koja se proizvodila u obližnjoj ciglani. Iako u vrlo ruševnom stanju, još uvijek se naziru terase, kule, krovčići koji podsjećaju na nekadašnju raskoš građevine. Mnogo mlađi od dvorca, koji je u tri stoljeća doživljavao brojne preinake, jest njegov perivoj odnosno arboretum. Pun egzotičnih biljnih vrsta iz raznih krajeva svijeta koje je donosio grof Marko Bombelles čini jedan od tri arboretuma u Republici Hrvatskoj.⁷⁵

⁷² Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 302.

⁷³ Slika 21: Kurija Vinica Gornja

(https://www.pixsell.hr/scripts/get_image.php?image_id=9188255&var_suff=178x160&key=f6c58183370ef5b14b36e5a230197c1a, posjećeno 01.07.2017.)

⁷⁴ Slika 22: Dvorac Opeka, fotografirala Anica Šimunec, rujan 2016.

⁷⁵ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 200-202.

Slika 23.⁷⁶

Vlasnik: Općina Vinica

Vinica, Patačić

U središtu naselja Vinica nalazi se dvokatni barokni dvorac Vinica gornja u kojem je živjela obitelj Patačić. Arkadni hodnici na prvom i drugom katu gotovo da su jedini podsjetnik da je riječ o kulturnom dobru. Dugogodišnje korištenje dvorca u svrhu praonice rublja zahtijevalo je pregrađivanje i potpunu degradaciju građevine⁷⁷ u arhitektonskom, estetskom i umjetničkom smislu.

⁷⁶ Slika 23: Kurija Vinica Patačić

(<http://evarazdin.hr/upload/media/k2/items/src/74745830bbe844e5100f17bee09c3904.jpg> , posjećeno 01.07.2017.)

⁷⁷ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 302.

5. Identificirani razlozi gospodarske neiskorištenosti dvoraca i kurija Varaždinske županije

U ovom središnjem poglavlju nabrojeno je šest čimbenika koji, prema istraživanju i vlastitim zaključcima autorice, u najvećoj mjeri utječu na trenutno nepovoljno stanje gospodarske iskoristivosti baštine dvoraca i kurija na području Varaždinske županije. To su: nedorečeni strateški planovi raznih tijela uprave i samouprave, neriješeni imovinsko-pravni odnosi vlasnika samih dvoraca i okolnih posjeda, nedovoljno definirana valorizacija i kategorizacija baštine s ciljem učinkovitije raspodjele financijskih sredstava, problemi financiranja i održavanja dvoraca, konzervatorsko-restauratorski uvjeti koji mogu otežati gospodarsku iskoristivost dvorca te pitanje nemogućnosti pronalaska namjene.

Strateški planovi raznih tijela uprave i samouprave

Dvorci i kurije kao mogući resurs, ponajprije u području turizma, spominju se u strateškim planovima raznih javnih tijela – od strategija na državnoj razini, preko gradskih i županijskih pa sve do lokalnih odnosno općinskih.

Kao primjer strateškog planiranja na državnoj razini razmotreni su dokumenti Ministarstva kulture i Ministarstva turizma.

Ministarstvo kulture izdalo je *Strategiju zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011-2015*. Strategijom su istaknuti neki od dosadašnjih problema pri održivom korištenju graditeljske baštine (uglavnom na općenitoj razini pri čemu dvorci nisu posebno istaknuti): građevno stanje, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, nedostatak stručnog kadra, nedovoljno definirani kriteriji za interveniranje na graditeljskoj baštini, nedovoljna senzibiliziranost za kulturnu baštinu u lokalnim zajednicama i drugi.⁷⁸

Nabrojene su i potrebe radi unaprjeđenja korištenja graditeljske baštine u gospodarske svrhe pri čemu je vidljivo da je potrebno krenuti od samog početka, odnosno od izrade strateških smjernica te akcijskih planova, prilagodba pravnih i konzervatorskih okvira, uređenja

⁷⁸ Ministarstvo kulture, *Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja*, 10.

imovinsko-pravnih statusa i valorizacije sve do poticanja revitalizacije kulturne baštine kroz odgojno obrazovne, ekološke i turističke aktivnosti.⁷⁹

U istom dokumentu definirana je vizija očuvanja, zaštite i korištenja kulturne baštine Hrvatske i ona glasi: „*Kulturna baština temelj je očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta te kulturnog razvitka i održivog gospodarskog razvoja Republike Hrvatske*“, uz istaknuta tri glavna strateška cilja (s nekoliko posebnih ciljeva i konkretnih mjera) u svrhu ostvarenja vizije.⁸⁰ Oni se tiču efikasnije politike zaštite i očuvanja kulturne baštine, povećanja koristi (prihoda) od njezinog održivog korištenja te podizanje razine svijesti o njezinoj važnosti. Međutim, domet Strategije ovdje staje te, iako je istaknuta njihova važnost, akcijski planovi nisu uvršteni u dokument⁸¹, a kako je vremenski period važenja ovog dokumenta završen 2015. godinom možemo zaključiti da ona nije doprinijela napretku u primjetnoj mjeri pri upravljanju dvorcima i kurijama na prostoru Varaždinske županije.

Drugim dokumentom Ministarstva kulture (*Strateški plan Ministarstva kulture 2015.-2017. dopunjena verzija*) definirani su posebni ciljevi kojima se nastoje osigurati optimalni modeli zaštite i upravljanja kulturnim dobrima: unapređenje upravljanja izradom strateških, akcijskih planova i propisa, razvojem cjelovitih programa za zaštitu i očuvanje baštine, korištenje fondova Europske unije te sustavno praćenje stanja kulturnih dobara.⁸² Kako Ministarstvo djeluje na općenitoj razini (odnosno pokriva područje cijele države), tako su i predviđeni pokazatelji uspjeha općenitije prirode: povećanje broja programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara financiranih sredstvima strukturnih fondova, broj pripremljenih projekata zaštite i održive obnove kulturnih dobara za financiranje iz strukturnih fondova, povećanje izrađenih naputaka, propisa i strateških planova, povećanje broja provedenih cjelovitih programa zaštite i očuvanja, povećanje broja zaštite i očuvanja kulturnih dobara financiranih fondovima EU, povećanje broja kulturnih dobara za koje je utvrđeno stanje te podaci uvedeni u sustav praćenja.⁸³

Ministarstvo turizma u *Strategiji razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine* ističe kulturno povijesnu baštinu kao veliku snagu resursno atrakcijske osnove Hrvatske. Pri tome je

⁷⁹ Ministarstvo kulture, Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja, 11.

⁸⁰ Isto, 51.

⁸¹ Isto, 68.

⁸² Ministarstvo kulture, Strateški plan Ministarstva kulture 2015-2017, 46-48 (http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/FINANCIRANJE/strateski%20plan%20web_2015-2017_SP%20MK%20-%20dopunjen.pdf, posjećeno 09.08.2017.)

⁸³ Ministarstvo kulture, Strateški plan 2015-2017, 70.

kulturni, a u sklopu njega i turizam baštine, uvršten je među prva četiri dominantna proizvoda koja valja razvijati⁸⁴, dok daljnji rast kulturnog turizma mora odgovoriti na povećanu diverzifikaciju potražnje.⁸⁵ Poseban je naglasak stavljen na *tisuću dvoraca, kurija i utvrda na području Hrvatske* koje se prepoznaje kao izniman potencijal za razvoj ponajprije kontinentalnog turizma. Sintagma „tisuću dvoraca, kurija i utvrda“ koristi se u nekoliko navrata kroz dokument⁸⁶ – pri definiranju željene pozicije kulturnog turizma 2020. godine dvorci, kurije i utvrde čine prepoznatljive destinacije bogate kulturno-povijesne baštine Hrvatske. Dvorci su također istaknuti kao visokoatraktivna kulturna područja u čiju prepoznatljivost treba ulagati. Ipak, konkretan akcijski plan za razvoj cjelokupnog kulturnog turizma, uključujući onog koji se tiče baštine, nedostaje. Ističe se međutim kako je potrebno nadovezati se na postojeće dokumente/inicijative Ministarstva kulture i lokalne/regionalne samouprave.⁸⁷

*Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015-2025*⁸⁸ vrlo je iscrpan dokument koji na više od stotinjak stranica pristupa razvoju turizma na području županije, a dvorci i kurije kao baštinski resurs pri tome nisu zanemareni. Dvorac Trakošćan, kako je istaknuto u Strategiji, već je prepoznat kao jedna od prvih asocijacija na županiju, a cilj je uključiti i druge dvorce u stvaranje kulturnog identiteta. Dvorci na području županije su stoga ovim dokumentom prepoznati kao materijalna kulturno-povijesna baština čija dobra pozicioniranost može predstavljati važne točke u ponudi s potencijalima za razvoj gastronomije i enologije, golf terena (posebice oko dvoraca Jalkovec i Maruševac), raznih kulturnih ruta i općenito razvoja *zelenog* odmora u ovom dijelu Hrvatske.

Osim na općenitoj razini, o dvorcima se u Strategiji govori i konkretnije. Tako je dvorac Opeka sa svojim arboretumom bio uvršten u konkretne implementacijske aktivnosti s ciljem unapređenja turističke infrastrukture. Programom 10 pod nazivom *Uređenje dvorca Opeka s arboretumom i obnova zaštićenih spomenika parkovne arhitekture Varaždinske županije*⁸⁹ razrađeni su provedbeni koraci, područje obuhvata programa, dionici, izvori financiranja i vrijeme provedbe projekta (2017-2020). Nadalje, drugim projektom spomenuta je izgradnja

⁸⁴ Ministarstvo turizma, *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*, 8 (<http://www.mint.hr/default.aspx?id=7973>, posjećeno 12.08.2017.)

⁸⁵ Isto, 26

⁸⁶ Isto, 5, 40.

⁸⁷ Isto, 79.

⁸⁸ Varaždinska županija, *Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025.* (<http://www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/2015/4-savjetovanje/gospodarstvo/rujan/15-09-strategija-razvoja-turizma.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

⁸⁹ Varaždinska županija, *Strategija turizma 2015.-2025.*, 100.

poučne staze u parku dvorca Erdödy u Novom Marofu, kao dio novih (planiranih) projekata u funkciji razvoja turizma. Planirano je stavljanje u funkciju potpune vrijednosti parka i dvorca Erdödy, privlačenje domaćeg stanovništva te obogaćivanje boravka turistima – no detaljni provedbeni koraci ovog projekta nisu navedeni u samoj Strategiji, tek se spominje uređenje užeg centra grada za što možemo pretpostaviti da uključuje i uređenje samog parka (zbog njegovog središnjeg položaja).

Grad Varaždin kao središte Varaždinske županije u svojem *Strateškom planu razvoja turizma grada Varaždina do 2020. godine* problematici graditeljske baštine pristupa jezgrovito – Stari grad Varaždin nalazi se pri vrhu prioriteta razvoja te ga se na promišljen način nastoji postaviti, promovirati i održati „marker projektom“ Varaždina.⁹⁰ Stari grad Varaždin, kao i ostatak gradske jezgre, već je u velikoj mjeri prepoznat i iskorišten u gospodarske svrhe, no što je s ostalim gradovima županije?

Grad Novi Marof *Strategijom razvoja grada Novog Marofa 2015.-2020.* ističe dvorce Bela I i Bela II (*Stara i Nova Bela*) te dvorac Erdödy kao jedne od najvažnijih potencijala u razvoju kulturnog turizma grada i okolice. Uz mjere poticanja razvoja i promocije kulturnog života u Gradu navedene su konkretne aktivnosti: ulaganje u obnovu nepokretnih kulturnih dobara (između ostalih i navedene dvorce), te promocija i zaštita kulturnih vrijednosti koje nose, uz definirane ciljne skupine (lokalno stanovništvo, ustanove, udruge, jedinice lokalne samouprave). No u nastavku Strategije navedeni akcijski plan kao osnova za implementaciju 13 nabrojanih projekata ni jednim se ne dotiče ranije prepoznatih (turističkih) potencijala koje spomenuti dvorci nose.⁹¹

Na području grada Ludbrega Institut za turizam još je 1997. godine istaknuo dvorac Batthyany kao turističku atrakciju od nacionalne važnosti. Dvorac je u suvremenoj strategiji grada do 2020. godine prepoznat kao mjesto generiranja manjih prihoda i to uglavnom od korisnika usluga Hrvatskog restauratorskog centra smještenog u dvorcu što trenutno i jest slučaj.⁹²

⁹⁰ Grad Varaždin, *Strateški plan razvoja turizma grada Varaždina do 2020. godine* sažetak, 6. (varazdin.hr/upload/cms-repository/file/8d1.pdf, posjećeno 12.08.2017.)

⁹¹ Grad Novi Marof, *Strategija razvoja grada Novog Marofa 2015. – 2020.*, 83, 102-105. (<http://novi-marof.hr/wp-content/uploads/2016/03/STRATEGIJA-RAZVOJA-GRADA-NOVOG-MAROF-17.09.2015..pdf>, posjećeno 04.04.2017.)

⁹² Grad Ludbreg, *Strategija razvoja grada Ludbrega 2014.2020.*, 28. (<http://ludbreg.hr/download/razno/Strategija-razvoja-Ludbreg-2014-2020.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

U manjim jedinicama odnosno općinama naglasak na dvorcima i kurijama kao gospodarski iskoristivim objektima uglavnom je malen, posebice zato što su građevine takvog tipa koje su u vlasništvu općina većinom u lošem stanju i nespremljene za korištenje bez velikih početnih ulaganja.

Primjerice u *Strategiji razvoja općine Vidovec 2014-2020* dvorac Jordis-Lohausen s perivojem i kurija Patačić (obje građevine trenutno se koriste kao stambeni prostori) navedeni su u segmentu glavnih turističkih atrakcija općine, a u istoj su strategiji uvršteni u SWOT analizu kao *snaga* daljnjeg razvoja općine. Iako je u strateškim ciljevima razvoja naglasak na turizmu velik, posebice ruralnom, nisu navedene konkretne mjere uključivanja spomenute kulturne baštine u gospodarstvo općine, a dvorac i kurija također su izostavljeni iz akcijskog plana i financiranja daljnjih koraka razvoja.⁹³

Situacija je još lošija u općinama na čijem se području nalazi dvorac ili kurija s privatnim vlasnikom. Tako općina Maruševac u sklopu koje se nalazi i dvorac Maruševac, jedan od najznačajnijih dvoraca Hrvatskog zagorja, ne pridaje zamjetnu važnost mogućnosti gospodarskog razvoja na temelju kulturne baštine s obzirom na to da ona ni do sada nije bila iskorištavana (riječ je prvenstveno o poljoprivrednom kraju). U *Strategiji razvoja općine Maruševac od 2015. do 2020.* dvorac Maruševac tek se u jednoj rečenici spominje kao moguće mjesto razvoja elitnog turizma uz napomenu da je građevina u privatnom vlasništvu, dok se preostala istaknuta baština općine samo nabraja (kurija Čalinec, poznata 400 godina stara tisa, crkva). Nekoliko redaka niže navedena je i vizija općine koja ističe prirodne i kulturne vrijednosti kao važan segment svojeg razvoja, no daljnjim čitanjem teksta u kojem se navode konkretni strateški ciljevi razvoja, baština se ne spominje kao jedan od prioriteta niti je naglasak na njenom korištenju kao resursa zbog čega strateški plan (barem dio koji se odnosi na dvorce i kurije), kao i u slučaju općine Vidovec, izgleda nedosljedno.⁹⁴

Činjenica je, dakle, da su dvorci i kurije prisutni u važnim dokumentima na različitim razinama uprave, no problem njihova propadanja i neiskorištavanja i dalje postoji. Promotivši strateške planove viših tijela odnosno Ministarstava uočeno je da su pisani

⁹³ Općina Vidovec, *Strategija razvoja općine Vidovec za razdoblje 2014.-2020.*, 36, 57-58. (<http://www.vidovec.hr/media/2552/strategija-razvoja-op%C4%87ine-vidovec-2014-2020.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

⁹⁴ Općina Maruševac, *Strategija razvoja općine Maruševac za razdoblje 2015.-2020.*, 15, 39, 57. (<http://marusevec.hr/wp-content/uploads/2016/12/Strategija-razvoja-op%C4%87ine-Mar%C5%A1evac-za-razdoblje-od-2015.-do-2020.-godine-min.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

općenito. Konkretni akcijski planovi za pojedine dvorce na toj razini se niti ne mogu očekivati, no oni nedostaju i u nižim segmentima uprave. Iako Varaždinska županija pristupa problematici konkretnije, nedostaje realizacija stvarnih projekata revitalizacije i obnove, dok strateški planovi na općinskoj razini dvorce i kurije prepoznaju kao resurs no ne stavljaju ih ni jednim programom u gospodarski iskoristiv položaj. Situacija neriješenih imovinsko-pravnih odnosa, opisana u sljedećem poglavlju, ne pomaže u ozračju neulaganja u takvu baštinu.

Imovinsko-pravni odnosi

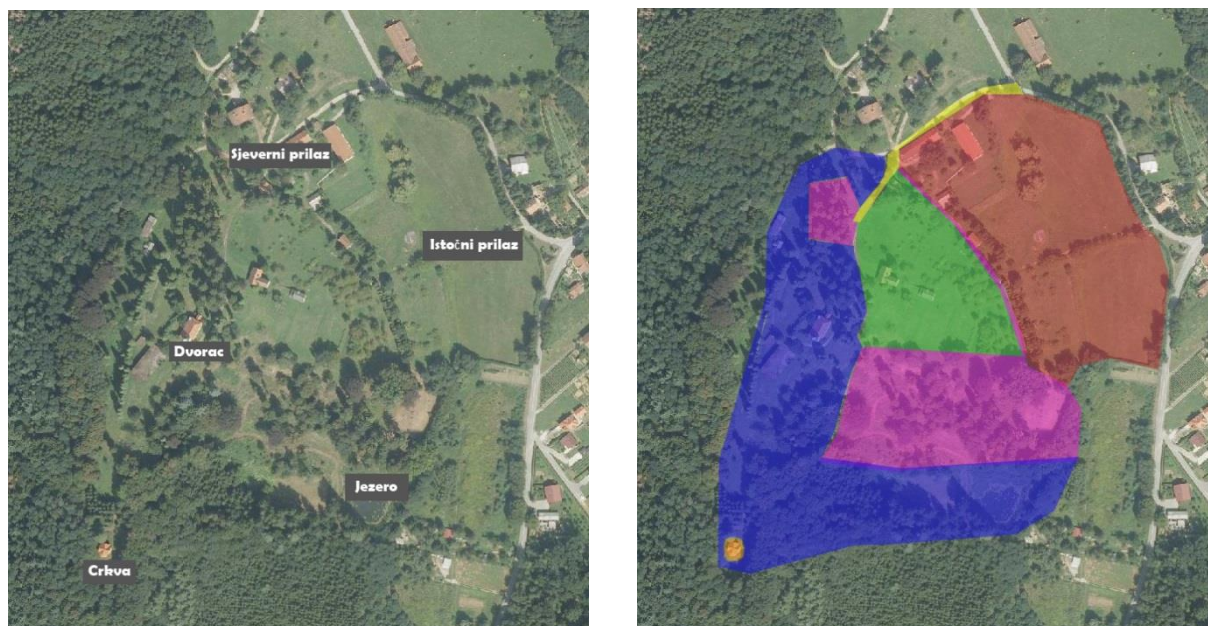
Ako na kulturnu baštinu gledamo kao na gospodarski resurs, onda su riješeni imovinsko-pravni čimbenici neophodni za njezino korištenje u svrhe gospodarske dobrobiti. Ipak, vlasništvo nad nekim dvorcima i kurijama, kao i njihovim perivojima, još i danas nije u potpunosti definirano ili je zbog velike parceliranosti izuzetno kompleksno. To otežava njihovo korištenje, ulaganja od vlasnika samih ili potencijalnih investitora, te je gotovo onemogućeno bilo kakvo izvršavanje gospodarskih djelatnosti na tom području. Iako je prema riječima pročelnika Konzervatorskog odjela u Varaždinu pitanje vlasništva u većoj mjeri riješeno⁹⁵ i dalje postoje problemi i posljedice dugotrajne nacionaliziranosti imovine koja se posljednjih dvadesetak godina postepeno vraća starim vlasnicima.

Ovakva situacija može se oprimjeriti dvorcem Bajnski dvori, smještenim 12 km od Varaždina u selu Gornje Ladanje. U zemljišnim knjigama na internetskim stranicama Ministarstva pravosuđa i Državne geodetske uprave⁹⁶ istraženo je vlasništvo nad zemljišnom površinom od 10 000 m², odnosno za prostor samog dvorca, obližnje crkve (grobnice), okolnih zgrada i nekadašnjeg perivoja o kojem danas svjedoče ostaci vrtne arhitekture.

⁹⁵ dipl. ing. arh. Željko Trstenjak, Pročelnik konzervatorskog odjela u Varaždinu, intervju proveden 05.07.2017.

⁹⁶ Ministarstvo pravosuđa, Državna geodetska uprava

(<https://oss.uredjenazemlja.hr/public/cadastreparcel.jsp?publicCadastreParcel=true>, posjećeno 10.04.2017.)

Slika 24.⁹⁷

Kompleks dvorca i perivoja Bajnski dvori – grafički prikaz parcelizacije vlasništva zemljišta

Grafičkim prikazom⁹⁸ (Slika 24.) vlasništva nad dvorcem i užim perivojnim prostorom vidljiva je složenost imovinsko-pravnih odnosa. Sam dvorac na vrhu brežuljka u vlasništvu je Medicinskog centra Varaždin koji također posjeduje i najuži prostor uz dvorac s izgrađenim zgradama za potrebe bolnice, šumu prema jezeru te samo jezero II od dvorca (plavo). Prilaz dvorcu sa sjeverne strane dijelom je javan (žuto), a dijelom u vlasništvu gđe. Hršak Bonjeković koja ujedno posjeduje istočni prilaz i livade uz njega (crveno) koje su nekad činile park oko dvorca. Središnji prostor livada ispod samog dvorca, koji također uključuje građevine izgrađene i korištene za potrebe bolnice, pripada gđi. Stančić (zeleno), dok je ljubičastom bojom označen predio u podijeljenom vlasništvu ranije navedenih privatnih osoba. Naposljetku, sama crkva (narančasto) koja je ujedno grobnica obitelji Erdödy pripada Zavodu za zaštitu spomenika Varaždin.

Ovakva komplicirana podjela doprinijela je nepronalasku rješenja kojim bi se baština Bajnskih dvora mogla usmjeriti prema ekonomskoj iskoristivosti. Za nekadašnji jedinstveni kompleks dvorca i okolnog perivoja to znači daljnju neprirodnu podijeljenost, a za suvremene prilike u kojima baština može služiti kao ekonomski resurs ovakva situacija uvjetuje daljnje propadanje potencijala.

⁹⁷ Slika 24: Kompleks dvorca i perivoja Bajnski dvori Geoportal, Državna geodetska uprava (<https://geoportal.dgu.hr/>, posjećeno 10.04.2017.)

⁹⁸ Grafički prikaz je okviran i ne prikazuje stvarne granice vlasništva nad dijelom zemljišta.

Problem imovinsko-pravnih odnosa nije vezan samo uz privatno vlasništvo – nemogućnost dogovora oko upravljanja građevinama u javnom vlasništvu također dovodi do njihova daljnjeg propadanja. Primjer dvorca i arboretuma Opeke koji su u državnom vlasništvu često se povlači po regionalnom tisku u nadmetanjima tko će njime upravljati – općina ili županija. Iako je projekt revitalizacije spomenutog kompleksa prijavljen na natječaj Europskog fonda za regionalni razvoj pod nazivom *Arboretum Opeka zeleni centar kulture* te se čeka njegovo odobrenje⁹⁹, u povremenim se prilikama i dalje javno ističe kako bi općina taj projekt uspješnije provela dok sada nije uključena u revitalizaciju najvrednijeg zaštićenog objekta parkovne arhitekture na svojem području.¹⁰⁰

Svako uspješno upravljanje, čak i dvorcima i kurijama koji su gotovo u devastiranom stanju, treba imati jasno definirano tijelo koje će obavljati tu dužnost u točno određenim granicama (podjednako prostornim i poslovno definiranim). Bilo kakve nesuglasnosti u ovom segmentu već u početku onemogućuju daljnje planiranje i investiranje u baštinu kao resursnu osnovu za razvoj. Djelomično iz tog razloga ionako oskudna sredstva rasipaju se na krivim mjestima što je sljedeća tema.

Nedostatak kategorizacije i valorizacije s ciljem učinkovitije raspodjele sredstava

Kategorizacija i valorizacija spomenika kulture općenito, pa tako i dvoraca i kurija, važna je kao mjera lakše i učinkovitije brige o kulturnoj baštini¹⁰¹ pri čemu se kategorizacija odnosi na svrstavanje nečeg u određene kategorije, dok valorizacija utvrđuje pojedinačne vrijednosti prema stanovitim mjerilima.¹⁰² Na prostoru sjeverne Hrvatske nalazi se oko 300-tinjak dvoraca i kurija, a kada im pribrojimo dvorce, kurije, burgove i ljetnikovce ostataka Hrvatske, broj građevina profanog graditeljskog nasljeđa na teritoriju cijele države penje se na oko

⁹⁹ Dreven, Ivana, „Arboretum Opeka zeleni centar kulture,“ *Varaždinske vijesti*, 14.02.2017., br 3763, 20-21.

¹⁰⁰ „Načelnik Kostanjevac: Djela govore više od riječi,“ *Regionalni Tjednik*, 16.05.2017., br 678, 20.

¹⁰¹ Juranović-Tonejc, Martina, Katarina Radatović Cvitanović, „*Prolegomena o kategorizaciji spomenika kulture*,“ u Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 37-2013/38-2014, 1.

¹⁰² Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, posjećeno 10.11.2016.).

1300. Taj prevelik broj stvara poteškoće jer ne postoji jasna strategija njihove revitalizacije¹⁰³, niti je u novije vrijeme provedeno kvalitetno kategoriziranje i valoriziranje.

Ono je posljednji put na sustavniji način obavljeno krajem 1960ih godina pod vodstvom Anđele Horvat koja svrstava dvorce i kurije u pet vrijednosnih kategorija, počevši od međunarodnog preko lokalnog do ambijentalnog značenja.¹⁰⁴ Navedena kategorizacija objavljena je u tadašnjem *Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture* pod naslovom *Dvorci i kurije Sjeverne Hrvatske*, te je korištena u praksi u svrhu predlaganja najbolje namjene građevine s obzirom na njezine detektirane značajke.¹⁰⁵ Iako je taj rad 90ih nadopunjavao (dodani su podaci o javnom statusu, infrastrukturi i konzervatorske smjernice¹⁰⁶), u novije vrijeme u Hrvatskoj zapravo nije provedena stručna valorizacija svih dvoraca i kurija. Gledano s gospodarskog aspekta, takav potez je nužan u svrhu isticanja najvrednijih primjeraka s ciljem usmjerenog upravljanja kulturnim dobrima¹⁰⁷.

Kao i druga pokretna i nepokretna kulturna dobra, Ministarstvo kulture je dvorce i kurije unijelo u Registar kulturnih dobara, no svi se nalaze na istoj razini zaštite zbog nedostatka kategorizacije. Tako se izjednačavaju dvorci koji su jedinstveni primjerci u Hrvatskoj (primjerice, Veliki Tabor u Hrvatskom zagorju kao jedinstven primjer dvorca zamka) i dvorci koji predstavljaju tek jedan od mnogih primjeraka gradnje nekog povijesnog razdoblja.¹⁰⁸ Iako postoje određeni kriteriji za upis u Registar (*svojstvo, značaj i funkcija, vrijeme nastanka, posebni kriteriji*), kao i izdvojeni građevinski objekti na *Listi kulturnih dobara nacionalnog značaja*, oni ne razvrstavaju kulturna dobra iste vrste, odnosno dvorac od dvorca.¹⁰⁹

U *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* pojam valorizacije spominje se u Članku 6. i to kod objašnjenja značenja konzervatorske podloge u kojoj valorizacija čini dio u identificiranju kulturno-povijesnih vrijednosti neke znamenitosti. Pojam *kategorizacije* u tome se Zakonu također spominje jednom i to u istom Članku 6. prilikom definiranja pojma

¹⁰³ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Dva tisućljeća tradicije dvoraca,” 25.

¹⁰⁴ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,” 144.

¹⁰⁵ Juranović, Radatovi, Prolegomena o kategorizaciji spomenika, 1.

¹⁰⁶ Ječmenica Zubić, Nada, Martina Križanić i Branka Križanić, „Evidencija i zaštita kurija, dvoraca i ljetnikovaca u Hrvatskoj,” u *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.) 222.

¹⁰⁷ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,” 143.

¹⁰⁸ Isto, 145.

¹⁰⁹ Isto, 146.

kulturnog predmeta. Za kulturni predmet se navodi da, između ostalog, mora biti kategoriziran prema umjetničkoj, povijesnoj ili arheološkoj vrijednosti.¹¹⁰ Valoriziranje i kategoriziranje kulturnih dobara u svrhu ulaganja i gospodarskog razvoja u spomenutom Zakonu nije navedeno.

Postoje argumenti za i protiv kategoriziranja i valoriziranja kulturne baštine. Neki ističu da je nedostatak svijesti o valorizaciji povijesnih građevina u ne tako davnoj prošlosti doveo do toga da ova raskošna povijesna zdanja s velikim ekonomskim potencijalom postanu stambene zgrade za socijalno ugrožene, gospodarske zgrade poljoprivrednih zadruga, sušionice mesa, skladišta, učenički domovi i sl., a nezainteresiranost i neznanje ponegdje su dodatno doveli do potpune devastacije vrijednih okolnih perivoja.¹¹¹ S druge pak strane postoje i oni koji se ne slažu s takvim pristupom baštini. Promatrana sa znanstvenog gledišta, kategorizacija donosi pojednostavljenje i često nailazi na neslaganje potkrijepljeno argumentom da svu umjetnost treba jednako tretirati – pa tako i povijesnu arhitekturu. Drugi razlog neslaganja ekonomske je prirode, odnosno postoji strah da bi se umjesto po županijama, kako je do sada raspoređivan novac, nakon provedene valorizacije državni novac usmjeravao samo u pojedine regije odnosno lokalitete čime bi se one mogle uzdići dok bi druge ostale zanemarene.¹¹²

No u realnom svijetu vlada pravilo da su resursi ograničeni, a kako bi se baština gospodarski iskoristila (što je uostalom tema ovog rada) potrebno je u nju uložiti. Stoga se ti ograničeni (novčani) resursi trebaju raspodijeliti – i to prema mjerljivim kriterijima do kojih možemo doći kategoriziranjem i valoriziranjem. Financiranje takvih građevina iziskuje puno sredstava koja u Hrvatskoj do sada nisu učinkovito raspodijeljena. Iako statistika pokazuje da državna ulaganja u hrvatske dvorce i kurije postoje, stvarnost je zapravo složenija – vrlo ograničena državna sredstva raspodjeljuju se na prevelik broj građevina¹¹³, a nedostatak jasne strategije ulaganja novca dovodi do toga da su najvredniji dvorci prazni i bez namjene, dok se u one manje vrijedne ulaže.¹¹⁴ To je pitanje sve češće prepoznato kao problem što vidimo iz službenih dokumenata izdanih posljednjih nekoliko godina. Primjerice, u *Strategiji zaštite očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za*

¹¹⁰ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 44/2017., čl. 6.

¹¹¹ Mavar, Zofia, „Prilog evidenciji, istraživanju i obradi dvoraca, kurija i ljetnikovaca u Hrvatskoj,” u *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 212.

¹¹² Juranović, Radatovi, Prolegomena o kategorizaciji spomenika, 6.

¹¹³ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,” 144.

¹¹⁴ Isto, 143.

razdoblje 2011.-2015. jednu od smjernica čini upravo potreba za uspostavom kriterija valoriziranja kulturnih dobara s ciljem unapređenja održivog korištenja kulturne graditeljske baštine.¹¹⁵

Prijedlozi znanstvenika za kategorizacija dvoraca i kurija te sličnih građevina u novije vrijeme ipak postoje. Prijedlog valorizacije dvoraca prema projektu *Villas*¹¹⁶ održanog sredinom prošlog desetljeća donosi osam kriterija s prvenstvenim ciljem pronalaženja nove namjene kako bi se građevinama moglo održivo upravljati. Kriteriji vrednovanja su u ovom slučaju općenitije prirode:

1. obilježja mjesta (prema položaju, pejzažnim obilježjima, gospodarskim pokazateljima),
2. tipologija i izvorna obilježja građevine (obilježja arhitektonske cjeline i elemenata cjeline posjeda),
3. vlasništvo građevine,
4. postojeća i prijašnja namjena (stupanj korištenja, promjena namjene te razlozi koji su doveli do te promjene),
5. prijedlog nove namjene,
6. građevno stanje građevine,
7. ekonomska isplativost aktualnog korištenja građevine, te
8. obilježja nove namjene u odnosu na postojeće korištenje građevine.¹¹⁷

Puno detaljniji prijedlog vrednovanja dvoraca i kurija u istoimenom zborniku radova donosi Mladen Obad Šćitaroci koji valorizaciji pristupa s različitih gledišta: konzervatorskog, kulturno-povijesnog, arhitektonsko-graditeljskog, prostorno-ambijentalnog, turističkog, ekonomskog i imovinsko-pravnog, a ti se kriteriji unutar sebe granaju prema detaljnim i konkretnim mjerilima.^{118 119}

¹¹⁵ Ministarstvo kulture, Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja, 11.

¹¹⁶ Međunarodni znanstveno stručni skup održan u dva navrata, 2005. i 2006. godine, s ciljem unapređenja kulturnog naslijeđa u funkciji razvoja regije kroz promicanje održivog razvoja. Glavna tema skupa bili su dvorci, kurije i ljetnikovci.

¹¹⁷ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,” 146, 147.

¹¹⁸ Isto, 147.

¹¹⁹ Primjerice, *Konzervatorski kriteriji ocjene dvoraca* dvorac mjere prema: njegovoj izvornosti, izvornosti gospodarskih zgrada, izvornosti perivoja, očuvanosti i vrijednosti različitih građevnih razvojnih faza, rijetkosti, postojanju povijesnih izvora važnih za istraživanje i obnovu. (Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,” 147-148).

Nakon iznošenja svojih kriterija, sukladno njima i u istome radu Obad Šćitaroci provodi ocjenjivanje dvoraca ocjenama od 0 do 5. Iz tog istraživanja, u koje je uključeno stotinjak dvoraca iz Hrvatske, među prvih deset dvoraca dva su iz Varaždinske županije (Trakošćan na prvom mjestu i Varaždin - Stari grad na četvrtom mjestu).¹²⁰ Oba navedena dvorca su otvorena za javnost i rade kao muzeji, odnosno možemo zaključiti da djelatnosti koje se u njima obavljaju pridonose ekonomskom kao i društvenom boljitku. Među prvih dvadeset dvoraca na istoj ljestvici, nalazi se ukupno pet dvoraca iz Varaždinske županije. To su, uz dva već spomenuta, još Veliki Bukovec (na jedanaestom mjestu), Klenovnik (na četrnaestom mjestu) te dvorac Maruševec (na šesnaestom mjestu).¹²¹ Osim Klenovnika, u kojem je smještena bolnica što prostor čini iskorištenim no ne i na adekvatan način, preostala dva dvorca su prazna.

Situaciju o ulaganju u gospodarski manje isplative objekte možemo oprimjeriti situacijom u općini Vinica. Na njezinom području nalazi se već spomenuti Arboretum Opeka, jedan od tri postojeća arboretuma u Hrvatskoj, s dvorcem koji pripada drugoj spomeničkoj kategoriji¹²² (prema ranije spomenutoj valorizaciji Obada Šćitarocija nalazi se na 31. mjestu). Kompleks dvorac-arboretum nalazi se na popisu kulturnih dobara Ministarstva kulture. Iako je projekt *Arboretum Opeka zeleni centar* kulture trenutno prijavljen na natječaj EU fondova, dugogodišnje usmjeravanje financijskih sredstava na druge povijesne građevine pripomoglo je tome da dvorac Opeka ostane u poluruševnom stanju. Nesrazmjer u ulaganju u povijesno i arhitektonski različito vrijedne građevine vidimo i unutar samog Arboretuma. Zbog malih financijskih sredstava dodijeljenih od strane Ministarstva kulture 2016. godine krenulo se u obnavljanje Vrtlareve kuće jer ulaganje takvih sredstava u pedesetak metara udaljeni dvorac ne bi bilo dovoljno za veće zahvate.¹²³

Slično je i s kilometar udaljenom kurijom Patačić u čiju sanaciju općina Vinica svake godine ulaže dio novca dobivenog od Ministarstva kulture u izvođenje više manjih popravaka nego li konkretnih građevinskih pothvata.¹²⁴ Manji zahvati na kuriji Patačić zapravo nisu doprinijeli ni na koji način društvu koje bi tu baštinu trebalo smatrati svojom s obzirom na to da kurija unatoč ulaganjima nije adekvatan prostor za obavljanje bilo kakvih gospodarskih djelatnosti.

¹²⁰ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, „Kriteriji vrjednovanja dvoraca,“ 156.

¹²¹ Isto, 156.

¹²² Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 202.

¹²³ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹²⁴ Općina Vinica, Osigurana financijska sredstva za nastavak radova (<http://arhiva.vinica.hr/hr/850/osigurana-financijska-sredstva-za-nastavak-radova/>), posjećeno 02.01.2016.)

S druge strane, arboretum i dvorac čine puno vredniji primjerak kulturnog i prirodnog nasljeđa čijim bi se kvalitetnim upravljanjem (i ulaganjem u njih) mogla osigurati dugoročna korist, s posebnim naglaskom na lokalnu zajednicu. Stoga se postavlja pitanje nije li isplativije odabrati manji broj građevina koje se ističu svojim karakteristikama (na ovom primjeru općine Vinica to je dvorac Opeka), odnosno valorizirati ih i podijeliti ih u kategorije, nego da se ionako oskudni resursi rasipaju na neprimjetne zahvate.

Iako se može činiti pogrešnim birati koja je baština važnija i sukladno tome je prepuštati zakonima tržišta, zapravo je nužno. Potrebno je postaviti prioritete i prema njima ocijeniti u koje povijesne građevine se isplati ulagati, a koje treba pustiti da propadnu ili će se u protivnom trend ruševnih i neiskorištenih dvoraca nastaviti širiti dok u konačnici više i neće moći poslužiti suvremenom društvu. Kada bi postojala jasna strategija koje će povijesne građevine biti od koristi današnjim zajednicama i na koji način, način njihova financiranja mogao bi postati lakši.

Financiranje i održavanje

Najčešće spominjani razlog propadanja dvoraca i kurija jest nedostatak novčanih sredstava. I doista, preinake povijesnih građevina za suvremenu namjenu, primjerice muzej kao najčešća idejna namjena, iziskuju prevelika ulaganja u radove i kasnije troškove održavanja da bi se mogli provoditi na većem broju građevina. No, ulaganje u baštinu ne bi trebalo tretirati kao trošak već kao ulaganje u gospodarski razvitak.

Prema *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* vlasnik kulturnog dobra dužan je osigurati sredstva za njegovo održavanje i očuvanje¹²⁵, a pomoć iz državnog proračuna uglavnom nije dovoljna.¹²⁶ Članak u Zakonu kojim je propisano takvo odnošenje prema građevnoj baštini u praksi se, doduše, ne primjenjuje strogo. Razlog je dugogodišnje propadanje praznih dvoraca za vrijeme bivše države koji su u posljednjih dvadesetak godina postepeno vraćeni vlasnicima koji takva zdanja nisu mogli obnoviti ponajprije jer se u novom društvenom poretku teško pronalaze načini da se takve građevine i posjedi ekonomski

¹²⁵ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999., čl. 108.

¹²⁶ Mavar, „Prilog evidenciji, istraživanju i obradi,” 210.

održe.¹²⁷ Time građevine u statusu kulturnih dobara postaju teret za vlasnika, bilo privatnog ili javnog, zbog čega najčešće, suprotno odredbama Zakona, nisu provedene ni najmanje mjere održavanja već je objekt pušten da propadne.¹²⁸ Njihova ekonomska vrijednost gubi se zastarijevanjem (fizičkim, funkcionalnim ili lokacijskim) no kako bi ih održali, bilo iz duhovnih i simboličkih ili materijalnih i funkcionalnih razloga, propadanje dvoraca i kurija treba ublažiti kontinuiranim održavanjem.¹²⁹

Financijska pomoć od države, iako postoji, ne pristiže u dovoljnoj mjeri da bi bila zamjetna za veliku većinu dvoraca i kurija.

U 2016. godini država, odnosno Ministarstvo kulture kroz *Program zaštite na nepokretnim kulturnim dobrima*, u nepokretnu baštinu prosječno je ulagala 3,5 milijuna kuna po županiji¹³⁰. Varaždinska županija pri tome nije izuzetak – dodijeljeno joj je 3.633,000 kn¹³¹ od čega je 15% usmjereno prema dvorcima i kurijama (konkretno, dvorac Opeka za izradu projektne dokumentacije i kurija Patačić za građevinsku sanaciju i rekonstrukciju, oba u općini Vinica).

U ožujku 2017. Programom zaštite na nepokretnim kulturnim dobrima dodijeljena je financijska pomoć za tu godinu. Ukupan iznos raspodijeljen na sve županije uvećan je u odnosu na 2016. godinu za 17 milijuna kuna, a prosječno po županiji financijska pomoć iznosi 4,7 milijuna kuna¹³². Varaždinskoj županiji dodijeljeno je 4.647,000. Od tog iznosa 17% sredstava usmjereno je prema dvorcima, kurijama i palačama (odnosno u Vinici to su već spomenuta kurija Patačić i Vrtlareva kuća u Arboretumu, dvorac Drašković u Velikom

¹²⁷ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹²⁸ Todorova Ilieva, Rositsa i Beatrice Valle, „Prenamjena i valorizacija kao sveobuhvatna strategija razvoja – primjer kulturnoga središta *Insieme Groane*,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 304.

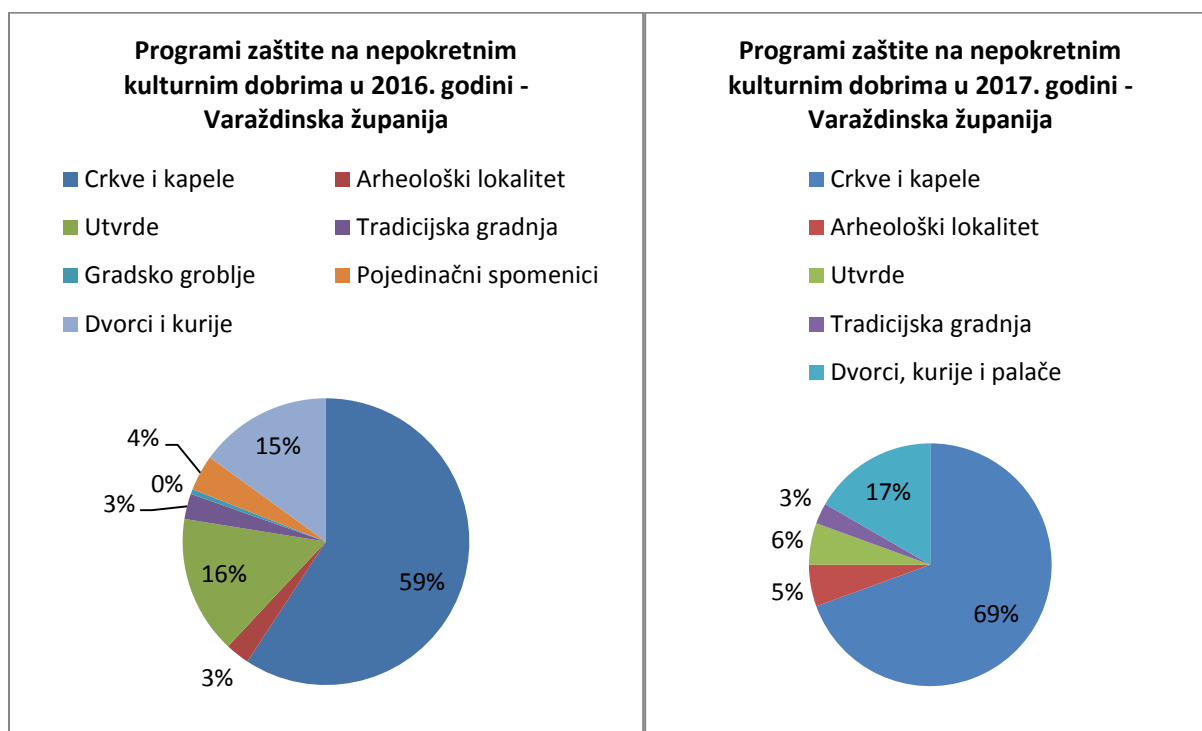
¹²⁹ Pleština, Lenko, „Obnova dvorca kroz promjenu i rast,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.), 132.

¹³⁰ Usporedimo li s 2013. godinom kada je ulaganje Ministarstva kulture u nepokretna dobra u prosjeku iznosilo 3,2 milijuna kuna., možemo uočiti da se u nepokretna kulturna dobra počelo više ulagati. (Ministarstvo kulture, Strateški plan 2015-2017, 46.)

¹³¹ Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturnih dobara: Programi zaštite i očuvanja na nepokretnim kulturnim dobrima u 2016. godini (<http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Odobreni%20programi%202016/Nepokretni%202016.%20odobreni%20programi%2013.05.2016.%20II.pdf>), posjećeno 30.01.2017.)

¹³² Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturnih dobara: Programi zaštite na nepokretnim kulturnim dobrima u 2017. godini (http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Programi%202017/Nepokretni%202017_odobreni%2013.03.2017..pdf), posjećeno 29.05.2017.)

Bukovcu, palača Petković-Ožegović te Stari grad u Varaždinu – za kojeg su sredstva u prethodnoj 2016. godini odbijena).

Grafikon 1.¹³³

Programi zaštite Ministarstva kulture na nepokretnim kulturnim dobrima u 2016. i 2017. godini u Varaždinskoj županiji

Tumačenjem rezultata iz Grafikona 1. primjetan je nesklad u dodjeli sredstava. U protekle dvije godine 59%, odnosno 69% financijskih sredstava usmjereno je na obnovu sakralne baštine, dok je ostatak podijeljen među arheološkim lokalitetima, utverdama, tradicijskoj gradnji, pojedinačnim spomenicima, dvorcima i kurijama - od toga na dvorce i kurije u obje godine otpada manje od 20% sredstava. Iako se ovdje nikako ne želi sugerirati da sva sredstva budu utrošena na profanu graditeljsku baštinu, a da druga bude zanemarena, ovakav način raspodjele sredstava implicira da jasna strategija u javnom segmentu investiranja vjerojatno ne postoji. Nadalje, 3,5 milijuna odnosno 4,7 milijuna kuna prikladnije je za kvalitetnu obnovu jedne građevine, dok dijeljenje tih sredstava na njih više od tridesetak (kao u slučaju Varaždinske županije) svakako ne može omogućiti osjetne promjene kako za građevinu tako i za eventualni gospodarski napredak. Ovakvo ulaganja ponajprije se odnosi na hitne popravke.

¹³³ Grafikon 1: Programi zaštite Ministarstva kulture na nepokretnim kulturnim dobrima u 2016. i 2017. godini

Kao primjer krajnje cijene održavanja dvorca koji je gospodarski aktivan možemo uzeti naš najrepresentativniji i najposjećeniji – dvorac Trakošćan. Prema izvoru od prije desetak godina, dvorac je godišnje posjetilo 60 000 posjetitelja. Iz svojih je prihoda dvorac osiguravao 110.000 € za održavanje, no ono je godišnje iznosilo 320.000 €. Preostali iznos osiguravalo je Ministarstvo kulture s obzirom na to da je i sam dvorac u vlasništvu države.¹³⁴ Dakle, njegov način poslovanja i namjena nisu samoodrživi, odnosno izdaci za održavanje daleko premašuju njegova primanja.

Međutim, kada bi se krenulo od početka i razmotrilo u što je sve potrebno usmjeriti financijska sredstva kako bi se dvorac revitalizirao, stvari postaju kompleksnije. To možemo potvrditi primjerom dvorca Bela II. Prije desetak godina dvorac je kupljen te su novi vlasnici krenuli u ambiciozan projekt obnove i nadogradnje s ciljem turističke iskoristivosti lokaliteta. Predviđene predradnje i radnje na revitalizaciji dvorca već samim nabranjanjem sugeriraju potrebnu količinu ulaganja intelektualnog i financijskog kapitala:

1. restauratorska istraživanja dvorca i gospodarskih zgrada te izrada elaborata,
2. povijesno umjetnička istraživanja, valorizacija i izrada konzervatorske studije,
3. geodetska izmjera,
4. geomehanička ispitivanja,
5. skidanje žbuke sa zidova zbog isušivanja i istražnih radova,
6. otvaranje podova radi istražnih radova,
7. projekt sanacije krovišta i stropne konstrukcije nad drugim katom dvorca,
8. sanacija temelja i drenaža dvorca i gospodarskih zgrada,
9. odvodnja krovnih voda dvorca i gospodarskih zgrada,
10. sanacija i zaštita od vlage dvorca i gospodarskih zgrada,
11. konstruktivna sanacija dvorca i gospodarskih zgrada,
12. građevna sanacija dvorca i gospodarskih zgrada,
13. građevno-obrtnički radovi,
14. instalaterski radovi,
15. završni i restauratorski radovi,
16. sanacija i uređenje okoliša.¹³⁵

¹³⁴ Pleština, „Obnova dvorca kroz promjenu i rast“, 136.

¹³⁵ Hoić, Dubravka i Dubravko Hoić, „Gospodarska održivost projekta revitalizacije dvorca Bela II,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.), 148, 149.

U konačnici, Bella II obnovljen je samo izvana, a vlasnici su izgubili interes za daljnjim ulaganjem jer tijekom provedbe samog projekta više nisu vidjeli njegovu isplativost iako želje za obnovom i danas postoje.¹³⁶

Osim same obnove, dodatni trošak vlasniku dvorca ili kurije može činiti plaćanje spomeničke rente, ovisno o djelatnosti koju obavlja na prostoru kulturnog dobra. Ona predstavlja ekonomski oblik naplate korištenja spomenika u poslovne svrhe s ciljem prikupljanja sredstava i daljnjeg investiranja u obnovu kulturne baštine da bi se trajno očuvala i zaštitila njezina spomenička obilježja. Visinu spomeničke rente pripisuje grad ili općina u kojem se građevina nalazi, međutim promjenama Zakona u 2012. godini znatno je smanjen opis djelatnosti u kulturnom dobru kojima se spomenička renta naplaćuje: trgovine duhanskim proizvodima, parfemima i kozmetikom, telekomunikacije, novčarsko posredovanje, neke od financijskih usluga, djelatnosti kockanja i klađenja. Spomenička renta iznosi od 1,00 do 4,00 kune po četvornom metru poslovno iskorištene površine, a plaća se mjesečno.¹³⁷ Prema podacima iz 2008. godine prihodi od spomeničke rente godišnje su iznosili 200 milijuna kuna (pri čemu je 60% ubrane rente namijenjeno općini, gradu ili županiji na prostoru koje se renta ubirala, dok preostalih 40% pripada državi), a tim novcem se štite, obnavljaju i promoviraju kulturni spomenici kroz subvencije državnih tijela.¹³⁸ Iako s jedne strane spomenička renta donosi određene obveze, ona donosi i neke pogodnosti. Primjerice, vlasniku građevine koja je proglašena spomenikom otvaraju se mogućnosti korištenja prava i povlastica državne konzervatorske službe u obliku stručne i financijske pomoći u očuvanju spomenika.¹³⁹

Izazov u ulaganju sredstava u nepokretnu kulturnu baštinu čine i regulative u skladu s održivim razvojem, definiranim ponajprije na globalnoj razini Agendom 21 Organizacije ujedinjenih naroda. Principi Agende tiču se okoliša, budućnosti, kvalitete života, opreznosti i sveobuhvatnog razmišljanja¹⁴⁰, a ulaganje u dvorce i njihovo daljnje djelovanje kao dio ekonomije nekog područja zahtijeva promišljanje o svemu navedenom.

¹³⁶ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹³⁷ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/1999., čl. 114.

¹³⁸ Jasen Mesić, Intervju: Spomenička renta je značajan prihod (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=4426>, posjećeno 30.01.2017.)

¹³⁹ Antolović, Jadran, „Spomenička renta u funkciji gospodarenja graditeljskom baštinom,” u *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.), 122.

¹⁴⁰ Sustainable development, Agenda 21 (<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21>, posjećeno 03.08.2017.)

S naglaskom na otvaranje novih radnih mjesta i razvoj lokalnih zajednica kroz obnovu kulturne baštine otvoren je natječaj od 2016. godine pod nazivom *Priprema i provedba Integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi kulturne baštine*, financiran iz Europskog fonda za regionalni razvoj. Opći cilj natječaja jest doprinos održivom društveno-gospodarskom razvoju, dok se specifični cilj usmjerava na programe obnove kulturne baštine u svrhu unaprjeđenja njezinim upravljanjem kako bi doprinosila održivom razvoju, podjednako na lokalnoj i regionalnoj razini.

Natječaj se provodi u dvije grupe aktivnosti. Grupa aktivnosti A) odnosi se na pripremu dokumentacije za provedu Integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi baštine, dok se grupa B) odnosi na samu provedbu tih programa. Prihvatljive aktivnosti unutar prve grupe tiču se priprema studijske i projektne dokumentacije. U drugu grupu ulaze aktivnosti koje uključuju: zaštitu, obnovu i revitalizaciju nepokretnih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara RH, rekonstrukciju i/ili izgradnju pratećih infrastrukturnih objekata povezanih s kulturnom baštinom, razvoj kulturnih i turističkih sadržaja temeljenih na kulturnoj baštini te promociju i marketing destinacije na temu kulturne baštine.

Ukupna raspoloživa sredstva unutar natječaja iznose 380 milijuna kuna, od čega će se 15% (57 milijuna) dodijeliti za aktivnosti u grupi A), dok će preostali iznos biti raspodijeljen na aktivnosti unutar grupe B). Pri tome treba imati na umu da maksimalna stopa sufinanciranja iz EU fonda iznosi 85% prihvatljivih izdataka dok preostali iznos treba prijavitelj samostalno osigurati – bilo iz vlastitih sredstava ili nekim drugim putem.

Prihvatljivi prijavitelji na projekt jesu tijela javne vlasti (tijela državne uprave, jedinice lokalne i područne samouprave, institucije u javnom vlasništvu), kao i pravne osobe kao vlasnici kulturnih dobara. Moguće je i partnerstvo u projektu, između već spomenutih dionika kao i s malim i srednjim poduzetnicima te organizacijama civilnog društva.

Počevši sa siječnjem 2016. godine, kada je omogućeno podnošenje projektnih prijedloga, natječaj završava 31. prosinca 2018. godine za aktivnosti iz grupe A), odnosno 30. lipnja 2020. za aktivnosti iz grupe B).¹⁴¹ U Varaždinskoj županiji dvorac Opeka kandidiran je za povlačenje sredstava iz spomenutog fonda.

Idealno rješenje bila bi obnova i održavanje svih dvoraca i kurija kao spomenika, no s obzirom na njihov broj, prostornu veličinu i cijenu održavanja ovakav ishod čini se vrlo

¹⁴¹ Europski strukturni i investicijski fondovi, *Priprema i provedba integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi kulturne baštine* (<http://www.strukturnifondovi.hr/natjecaji/1155>, posjećeno 29.05.2017.)

nerealnim.¹⁴² Ukoliko bi se obnovi i održavanju pristupilo imajući na umu valorizaciju objekata, izglednije je da bi barem neki dvorci i kurije opstali.

Jedno od rješenja pri ograničenim financijskim mogućnostima moguće je pronaći u neinzistiranju na estetici, odnosno prihvatiti da su i ruševine kao elementi materijalne kulture zanimljive i slikovite u krajoliku te ih je moguće uključiti u gospodarski isplative objekte, odnosno u turističke programe. Takvi ruševni sklopovi u pravilu su zanemareni iako bi mogli imati važnu ekonomsku funkciju u malim sredinama¹⁴³, a svakako bi odudarali originalnošću što može biti dodatan element u stvaranju marketinške strategije privlačenja posjetitelja. Možemo se pitati - zašto bi uopće bilo poželjno *graditi unatrag* i lažirati nestali izgled suvremenim materijalima?¹⁴⁴

Najbolji način naglaska važnosti dvoraca i kurija jest učiniti ih iskoristivima i dozvoliti im da služe onome zbog čega su izgrađeni: ljudskim aktivnostima (pa i kada nije riječ o onim prvotno zamišljenima, primjerice stanovanju ili u službi obrane).¹⁴⁵ Kako bi se povijesnim građevinama omogućila samoodrživost i ponova upotreba, njihova funkcionalna preobrazba treba se širiti izvan postojećih gabarita.

Odgovor je također moguće pronaći u udruživanju lokalne ponude u veću, bogatiju mrežu lakšu za održavanje. Mreža pomaže da se sredstva udruže i distribuiraju prema potrebi.¹⁴⁶

Konačno, potrebno je prihvatiti da neke povijesne građevine više nisu upotrebljive u okvirima suvremenog života i kao takve pustiti ih da propadnu.

Konzervatorsko-restauratorske prepreke

Konzervatorsko-restauratorska djelatnost je stručno-znanstvena djelatnost koja provodi zaštitne radove na kulturnim dobrima kako bi se očuvala njihova spomenička obilježja. Njezino djelovanje kreće od istraživanja u svrhu prepoznavanja spomeničkih svojstava, fizičkog očuvanja kroz provođenje konzervatorsko-restauratorskih postupaka pa do prezentacije i izrade završne dokumentacije.¹⁴⁷ Konzervatorska struka zadužena je za pružanje osnovnih podataka o građevini koja je kulturno dobro, a kada dolazi do interveniranja u nju

¹⁴² Pleština, „Obnova dvorca kroz promjenu i rast“, 137.

¹⁴³ Mavar, „Prilog evidenciji, istraživanju i obradi“, 210.

¹⁴⁴ Pleština, „Obnova dvorca kroz promjenu i rast“, 137.

¹⁴⁵ Todorova Ilieva, Valle, „Prenamjena i valorizacija“, 305-306.

¹⁴⁶ Isto, 308.

¹⁴⁷ Ministarstvo kulture, Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja, 31.

dotična struka određuje uvjete, daje potrebne dozvole te pruža stručnu pomoć tijekom procesa obnove.¹⁴⁸ Matična ustanova u Hrvatskoj za izvršavanje navedenih djelatnosti je Hrvatski restauratorski zavod, no o tome ponekad brinu i druga tijela: muzejske, arhivske, knjižničarske ustanove, restauratorski odjeli visokoškolskih ustanova, te pravne i fizičke osobe uz posebno ovlaštenje. Konzervatorska se djelatnost provodi kroz Upravu za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture koja je teritorijalno podijeljena prema županijskom ustroju.

Građevine dobivaju status kulturnog dobra zbog svojih povijesnih i estetskih vrednota. Povijesne vrednote odnose se na vrijeme proteklo od njihova nastanka kao i na izražavanje ljudi neke epohe kroz opipljivu ostavštinu. Estetske vrednote čini koncept ljudi koji smatraju specifičnu građevinom dijelom umjetnosti iako joj taj epitet možda nije nadjenut u vremenu nastanka.¹⁴⁹

Najbolja metoda kako bi se sačuvala povijesne i estetske vrijednosti jest njihovo kontinuirano održavanje – time se čuvaju nematerijalne vrijednosti statičkih struktura i to bez unošenja novih materijala. Ako se pak novi materijali ipak uvode s ciljem povrata izgleda „na staro“, u neku povijesnu epohu riječ je o restauraciji, no imajući pritom na umu kulturu i tehnike povezane s građevinom. Naposljetku, konzervacija nastoji sačuvati baštinu s ciljem održavanja u originalnom ili postojećem stanju.¹⁵⁰

Strategijom Ministarstva kulture za održivo korištenje kulturne baštine (2011.)¹⁵¹ istaknuti su problemi konzervatorsko-restauratorske struke pri provođenju djelatnosti s ciljem održivosti. Mnogobrojni problemi uključuju nepotpunu inventarizaciju kulturne baštine, neujednačenost standarda konzervatorskih i restauratorskih postupanja s kulturnim dobrima, nedostatak čvrstih kriterija za dopuštanje interveniranja u kulturnu baštinu, nedovoljno ulaganje u preventivno konzerviranje kulturnih dobara i sustavno praćenje nakon obavljenih konzervatorsko-restauratorskih radova. U Registru kulturnih dobara¹⁵² dva dvorca Varaždinske županije imaju naveden inventar kao pokretno kulturno dobro: dvorac Trakošćan

¹⁴⁸ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹⁴⁹ Natrelli, Emilio, Giuseppantonino Vincelli, Carla Mastantuono i Giancula Di Giorgio, „Zaštita i obnova: suprotnost ili komplementarnost? – Dva primjera iz talijanske provincije Campobasso,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 181.

¹⁵⁰ Isto, 182-183.

¹⁵¹ Ministarstvo kulture, Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja, 32.

¹⁵² Središnji državni portal, Registar kulturnih dobara (<http://data.gov.hr/dataset/registar-kulturnih-dobara>, posjećeno 25.03.2017.)

i dvorac Šaulovec. Ono što ih razlikuje jest činjenica da je muzejska građa Trakošćana vrlo detaljno opisana, kroz razdoblja i teme, dok je inventar dvorca Šaulovca tek naveden kao „*vrijedan stilski namještaj s kraja 19. stoljeća*.“ Pri tome se nedovoljna istraženost baštine prepoznaje kao problem.

Podjednako su mnogobrojne potrebe struke za održivo korištenje baštine: uspostava standarda dokumentiranja, reguliranje dokumentacije konzervatorsko-restauratorskih radova i dostupnost te dokumentacije institucionalnim i pravnim korisnicima, postavljanje standarda postupanja u cjelokupnoj djelatnosti s ciljem osiguranja ulagača i korisnika kulturne baštine. Mnogobrojnost i velika raznolikost kulturnih dobara otežavaju uvođenje učinkovitijeg modela upravljanja.

Zaštita baštine često je ispred svih drugih segmenata upravljanja što je još jedan razlog u nizu kojim su ograničene mogućnosti razvoja. Ovakvim modelom, usredotočenim prvenstveno na zaštitu, nedovoljno su uključeni elementi održivog iskorištavanja baštine u gospodarske svrhe.¹⁵³ Ministarstvo turizma prepoznalo je kulturna dobra kao značajan turistički resurs koji se, djelomično zbog zakonskih regulativa, ne iskorištava uopće ili u potpunosti. Problem prepoznaje u različitom postupanju prilikom utvrđivanja zaštite što u praksi odbija potencijalne investitore.¹⁵⁴ Svaki potencijalni investitor trebao bi poznavati do koje razine može izvoditi građevne radove na objektu kako bi mogao izraditi investicijski program i procijeniti isplativost ulaganja.¹⁵⁵

Za intervencije na građevini koja spada u kulturno dobro (što su sve građevine uključene u ovaj rad) kao najsposobnija osoba prepoznat je arhitekt-konzervator no koji kao generalist mora surađivati s drugima specijaliziranim za razna područja.¹⁵⁶ Definiranjem uvjeta za obnovu dvorca i kao stručna pomoć takva osoba sudjeluje u cijelom procesu obnove. Uvjeti obnove definiraju se prema postojećem stanju same građevine. Generalno gledajući, za dvorce je potrebno napraviti arhitektonski snimak postojećeg stanja ako on već ne postoji, a daljnja konzervatorsko-restauratorska istraživanja nastoje obuhvatiti razne znanstvene grane (arheologija, povijest itd.) kako bi prikupljeni podaci kvalitetno potkrijepili izradu projekta prezentacije te građevine i kasnije projekta obnove. Međutim, postoje specifični uvjeti obnove

¹⁵³ Ministarstvo kulture, Strateški plan 2015-2017, 46.

¹⁵⁴ Strategija turizma do 2020, 73.

¹⁵⁵ Mavar, „Prilog evidenciji, istraživanju i obradi,“ 219

¹⁵⁶ Feilden, Uvod u konzerviranje kulturnog nasljeđa, 28.

koji se određuju za svaku građevinu posebno s ciljem prezentiranja što izvornijeg izgleda dvorca ili njegovog najvrednijeg sloja iz nekog stilskog razdoblja.¹⁵⁷

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja naglasak stavljaju na dobrobit kulture i znanosti pri čemu se često kose s gospodarskom isplativošću. I sam rad na terenu ponekad je ograničavajući – želja da se što više poštuje povijesno uređenje, bilo interijera ili eksterijera dvorca, može stajati na putu njegovom stvarnom korištenju u suvremenom svijetu.¹⁵⁸ U konzervatorskoj praksi, temeljeno na razgovoru s pročelnikom Konzervatorskog odjela u Varaždinu, konzervatorsko-restauratorske prepreke ipak nisu istaknute među glavnim razlozima stagnacije obnove dvoraca i njihove gospodarske iskoristivosti već se navode problemi drugačije prirode: već spomenuti nedostatak financijskih sredstava i pitanje namjene.¹⁵⁹

Pitanje namjene

Promatramo li gospodarsku iskoristivost dvoraca i kurija kroz prizmu turizma, važno je naglasiti da je za održiv razvoj potrebno kontrolirati broj turistički aktivnih dvoraca.¹⁶⁰ Odnosno, broj dvoraca i kurija na području Varaždinske županije (kao i na teritoriju cijele Hrvatske) prevelik je kako bi se svima podjednako posvetili i kako njihovo turističko korištenje (kada bi i bilo moguće za sve) ne bi postalo eksploatacija.

U novoj namjeni dvorca potrebno je pronaći balans između ekonomskog iskorištavanja građevine i težnje povratku njezinoj originalnoj svrsi. Prvo može dovesti do gubitka kulturnih vrijednosti dvorca odnosno kurije, dok drugo dovodi do nemogućnosti kontinuiranog održavanja zdanja. Kako bi odredili hoće li neko korištenje kulturne građevine biti održivo, neki ističu kriterije koje treba zadovoljiti. Primjerice:

¹⁵⁷ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹⁵⁸ Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, *Dvorac Golubovec u Donjoj Stubici: prostorno-konzervatorska studija revitalizacije i obnove dvoraca, perivoja, perivojne šume i vilinskih poljana*, Zagreb: Šćitaroci d.o.o., Arhitektonski fakultet, 2008., 110-112.

¹⁵⁹ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹⁶⁰ Šmit, Krunoslav, „Uloga dvoraca u održivom razvoju urbane regije Osijeka,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.), 259.

1. mogućnost povratka na staro – lako uklanjanje elemenata koji su dodani u svrhu nove upotrebe građevine,
2. prilagodljivost – lako mijenjanje ekonomske namjene zgrade uz minimalne troškove,
3. poštivanje konteksta – utjecaj na okoliš, no i svijest o ulozi koju građevina ima u poimanjima ljudi (posebice lokalnog stanovništva),
4. neinvazivan nastup – posljedice tehnika i tehnologija nove namjene ostavljene na karakteristikama povijesne građevine,
5. financijska i ekonomska izvodljivost – profitabilnost nove namjene.¹⁶¹

Ovi kriteriji uglavnom su *opipljive* prirode, odnosno odnose se na izgled same građevine te posljedice koje bi eventualne promjene mogle ostaviti na njoj. Tek se zadnjom točkom spominje važnost profitabilnosti nove namjene, iako je ovaj čimbenik vrlo važan ako se djelatnost u dvorcu želi dugoročno održati. Međunarodni institut za održivi razvoj definirao je održivost neke djelatnosti: poslovne strategije i aktivnosti trebaju se donositi tako da zadovolje potrebe poduzeća u sadašnjosti uz zaštitu, očuvanje i jačanje ljudskih i prirodnih resursa koji bi mogli biti važni u budućnosti.¹⁶²

Održivo upravljanje kulturnim resursom povoljno utječe na razmišljanja lokalne zajednice koja, prihvativši kulturni resurs kao mogućnost otvaranja novih radnih mjesta, podržava njegovu zaštitu i odgovorno ponašanje.¹⁶³

Povremeni pokušaji od strane lokalnih ili turističkih zajednica u kulturno-turističkim aktivnostima sugeriraju da postoji želja za korištenjem graditeljske baštine u svrhu potvrđivanja identiteta ili samopromocije. Primjerice, skupina entuzijasta iz Novog Marofa nastojala je povezati dvorac s njegovom najpoznatijom stanovnicom groficom Luisom. Izradom suvenira za vrijeme Dana Novog Marofa izloženih u odajama dvorca koje je grofica koristila krenuli su u stvaranje *novomarofskog brenda* koji će nastojati nastaviti graditi organizacijom događanja u dvorcu kroz radionice.¹⁶⁴

¹⁶¹ Rosato, Paolo, Valentina Zanatta, „Ekonomske čimbenice održive prenamjene graditeljskog nasljeđa,“ u *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, ur. Nikša Božić (Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.), 113.

¹⁶² IISD, Sustainable Development (<http://www.iisd.org/topic/sustainable-development>, posjećeno 05.06.2017.)

¹⁶³ Sustainable tourism and cultural heritage: A Review of Development Assistance and Its Potential to Promote Sustainability (<http://documents.worldbank.org/curated/pt/551751468176048723/pdf/369931culture0fulltext.pdf>, posjećeno 06.06.2017.)

¹⁶⁴ Badžek, Sara, „Grofica Luisa postaje brend,“ *Varaždinske vijesti*, 05.07.2014., br. 3631., 24.

Stanje na terenu ipak sugerira da je nedostatak ideje o namjeni ono što koči početak djelatnosti dvorca kao gospodarskog subjekta. Dvorac u Velikom Bukovcu vraćen je bivšem vlasniku grofu Draškoviću koji ga obnavlja dio po dio, no namjerno čeka s krajnjom i potpunom obnovom jer ne pronalazi koja bi djelatnost u dvorcu mogla osigurati samostalno generiranje prihoda i održavanje. Sličan scenarij dogodio se i s drugim vrlo reprezentativnim dvorcem Varaždinske županije – onim u Maruševcu. Nakon godina minimalnog održavanja vraćen je vlasnicima u prilično lošem stanju, no novi vlasnici Pongratz nemaju mogućnosti za daljnje ulaganje i obnovu i/ili u tome ne vide svrhu. Minimalni zahvati održavanja postoje, no generalnog plana namjene i vizije za sada nema.¹⁶⁵

Namjena dvoraca Varaždinske županije često je tema regionalnog tiska. Tako je još u ljeto 2016. godine važno pitanje beretinečkog kraja bilo tko će kupiti dvorac Šaulovec u vlasništvu Poljoprivredne i prehrambene industrije Varaždinka koji je stečajem tvrtke i smrću vlasnika otišao na prodaju zajedno s ostalim nekretninama – uključujući i dvorac Križovljangrad iz Cestice. Cijena svakog dvorca iznosila je nešto više od 8 milijuna kuna. Prema pisanjima novinara zainteresiranih kupaca je bilo, a i sama općina Beretince uputila je Ministarstvu kulture službeni zahtjev da se dvorac Šaulovec izdvoji iz stečajne mase i da općini na upravljanje iako do toga ipak nije došlo.¹⁶⁶

Ponovna aktivacija *života* dvorca sa suvremenom svrhom problem je i za dvorac Patačić-Rauch u Donjem Martijancu. Ministarstvo kulture komentiralo je kako s vlasnikom nisu nikada imali problema već je obnavljao kompleks većim dijelom svojim novcem te je obnovio kroviste, riješio probleme s vlagom, pomoćne gospodarske građevine statički je sanirao - no tada je sve stalo. Kako ističu novine, mještani se žale da je prazan dvorac često na meti vandala, a nebriga za cijeli kompleks vidi se i po visokoj travi koja se više ne kosi.¹⁶⁷

Aktualan primjer pitanja namjene dvorca Varaždinske županije je ovim radom više puta spominjani Arboretum Opeka. Člankom u *Varaždinskim vijestima* županija je, kao nositelj projekta *Arboretum Opeka zeleni centar kulture* prijavljenog na natječaj Europskog fonda za regionalni razvoj, predstavila aktivnosti koje će biti dostupne u dvorcu i okolnom parku nakon

¹⁶⁵ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

¹⁶⁶ Regionalni Tjednik, Pomama za Šaulovcem: svi bi dvorac, a općina bi u njemu otvorila i hotel (<http://regionalni.com/zivotdruštvo/pomama-za-saulovcem-svi-bi-dvorac-a-opcina-bi-u-njemu-otvorila-i-hotel-21257/>, posjećeno 04.06.2017.)

¹⁶⁷ Badžek, Sara, „Propada dvorac bogatog gazde,“ *Varaždinske vijesti*, 29.07.2014, br 3630, 22.

obnove. One uključuju: prezentaciju muzejske građe u obnovljenim povijesnim prostorima sada potpuno praznog i polu ruševnog dvorca, glazbene programe i manifestacije u sada obraslom ali akustičnom bazenu, međunarodne radionice suvremenog plesa, produkcije kazališnih kuća, izradu poučnih staza pod nazivom „Tragovi baštine perivojne kulture“ i „Putevima grofova Bombellesa“ te „Osjetilni vrt za osobe s posebnim potrebama“, opremanje Vrtlareve kuće kao kulturno-informativnog centra o kulturi i još mnoge druge. Sredstva potrebna za provođenje projekta iznose 6.112.447,58 kuna, od čega bi Varaždinska županija utrošila oko 1,2 milijuna dok bi ostatak sufinancirala EU.¹⁶⁸

Ono što nedostaje u ovom planu jest jedinstvena tema koja bi buduće korisnike odmah asociirala na Arboretum, već se čini da tvorci projekta namjenom Arboretuma i dvorca nastoje pokriti što veći dio aktivnosti iz suvremenog kulturnog svijeta. I zasićenje ponudom može biti loše jer onemogućuje da se razvije brend koji bi destinaciju činio prepoznatljivom.

6. Primjeri i pokušaji obnove dvoraca u Varaždinskoj županiji i šire: dvorac Golubovec, dvorac Bela II i dvorac Pejačević

Završnim poglavljem prikazana su tri primjera iz prakse koji se tiču obnove konkretnih dvoraca. Pri tome je jedan od njih iz Varaždinske županije, dok su preostala dva iz Krapinsko-zagorske odnosno Virovitičko-podravske županije. Istaknutim primjerima nastojalo se prikazati različite pristupe revitalizaciji dvoraca i shodno tome – različite rezultate.

Revitalizacija dvorca Golubovca kod Donje Stubice izrađena je kao prostorno-konzervatorska studija i izdana kao knjiga autora Mladena Obada Šćitarocija i Bojane Bojanić Obad Šćitaroci. Obnovi dvorca Bela II nedaleko grada Varaždina pristupilo se kroz prizmu gospodarske održivosti te je projekt opisan u zborniku radova iz 2005. godine. Konačno, obnova dvorca Pejačević u Virovitici aktualan je projekt za koji je većinu sredstava grad dobio iz Europske unije.

¹⁶⁸ Dreven, Ivana, „Arboretum Opeka,“ Varaždinske vijesti, br 3763, 20-21.

Dvorac Golubovec

Kao primjer pristupanju obnove i revitalizacije dvorca proučena je studija o dvorcu Golubovec u Donjoj Stubici. Profesori Arhitektonskog fakulteta, Mladen Obad Šćitaroci i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, u suradnji s još nekoliko suradnika srodnih i nadovezujućih struka, izdali su knjigu pod naslovom *Dvorac Golubovec u Donjoj Stubici, prostorno-konzervatorska studija revitalizacije i obnove dvorca, perivoja, perivojne šume i Vilinskih poljana*. Ciljevi izrade studije su mnogobrojni (povijesna, arhitektonska, konzervatorska i druga istraživanja, jačanje svijesti o skrbi o hrvatskim dvorcima, stvaranje konkretnog gospodarski održivog plana i programa revitalizacije Golubovca), a izdana je kao knjiga i dostupna javnosti upravo kako bi poslužila u izradi sličnih radova za druge dvorce.¹⁶⁹

Pristup studiji dvorca je iscrpan: dan je pregled dosadašnjih istraživanja kroz objavljene radove i stručnu dokumentaciju, pregledana je povijesna građa koja uključuje povijesne karte, nacрте, crteže, fotografije i slično, a kroz izradu cijele studije dvorac se ne promatra kao zaseban entitet već s krajobraznim i prirodnim obilježjima okoline kao jedinstvena cjelina.¹⁷⁰ Sama obilježja dvorca Golubovec potanko su objašnjena kroz izgradnju građevine po etapama, arhitektonskim obilježjima dvorca, njegovoj namjeni kroz povijest te trenutnom fizičkom stanju dvorca i okolnog perivoja.¹⁷¹

Zamisao revitalizacije Golubovca poglavlje je koje definira idejnu buduću namjenu dvorca. Ponekad nerealni i prestrogi uvjeti zaštite kulturnih dobara u pripremi projekta revitalizacije dvorca prepoznati su kao problem.¹⁷² Glavno polazište za revitalizaciju Golubovca jest nedjeljivost dvorca i okolnog perivoja pri čemu nova izgradnja, ako do nje dođe prilikom realiziranja novih aktivnosti, ne smije obezvrijediti kompozicijske i vizualne vrijednosti perivoja. Također, autori su svjesni činjenice da samo sadržaji iz područja kulture neće biti dovoljni za održavanje dvorca i perivoja zbog čega predlažu veći spektar ponude: turistički sadržaji (smještaj, ugostiteljstvo, kongresni turizam), gospodarski (uzgoj plemenitih konja, lov, ribolov), sportsko-rekreacijski (jahanje, tenis polo, biciklizam). Pri formiranju konkretnih ideja razvoja svake od tih aktivnosti autori su vođeni trima načelima: neophodna je kulturno-povijesna i prostorno-ambijentalna cjelina dvorca, perivoja, perivojne šume i Vilinskih

¹⁶⁹ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, *Dvorac Golubovec*, 9.

¹⁷⁰ Isto, 20, 21, 24-28, 44-69.

¹⁷¹ Isto, 70-85.

¹⁷² Isto, 92.

poljana. Nadalje, potrebno je uvažavati prostorne posebnosti i prirodne vrijednosti šireg prostora Golubovca; sadržaji trebaju nadopunjavati, a ne ponavljati one iz lokaliteta u neposrednoj blizini.¹⁷³

Ovom studijom nastojalo se revitalizaciji dvoraca pristupiti sveobuhvatno. Vidljivo je to iz različitih struka uključenih suradnika koji su doprinijeli njezinoj izradi kao i pristupu u kojem naglasak nije samo na dvorcu već i njegovoj široj okolini. Ono što nedostaje, iako je navedeno kao nužno u budućim koracima, jest izrada studije ekonomske izvedivosti i isplativosti te marketinška studija.¹⁷⁴

Dvorac Bela II

Praksa donosi nešto drugačiju situaciju. U zborniku radova *Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima* objavljen je rad Dubravke Hoić i Dubravka Hoića pod nazivom „Gospodarska održivost projekta revitalizacije dvorca Bela II“. U njemu je sažeto opisan razvoj projekta iz 2004. godine kojim se dvorac Bela II nastojalo staviti u gospodarsku funkciju, no koji, sudeći prema tome da je dvorac i dalje prazan, nije zaživio.

Iste godine novi privatni vlasnik početnim je ulaganjima želio pokrenuti obnovu već gotovo devastiranog dvorca i okolnih zgrada: na samom dvorcu bila su velika oštećenja krovšta, zidova, stupova i stropova, narušena mu je statika, nefunkcionalna odvodnja oborinskih voda dovela je do nagrizenosti temelja vlagom, urušilo se krovšte na gospodarskim zgradama i drugo. Promjenom vlasništva krenulo se s raščišćavanjem okoliša i uklanjanjem dijela ruševina, napravljena su geodetska i geomehanička istraživanja, provedena su povijesno-umjetnička i restauratorska istraživanja, uz izradu arhitektonske snimke postojećeg stanja. Konačno, izrađen je idejni projekt obnove i uređenja sklopa Bela II.¹⁷⁵

Predviđeni radovi za revitalizaciju sklopa dvorca već su nabrojeni u ovom radu u poglavlju „Financiranje i održavanje“, a ideja obnove temeljila se na prenamjeni nekadašnje gospodarsko-stambene funkcije dvorca u turističko-ugostiteljsku kojom bi se, kako ističu autori, probudila aktivnost u *uspavanom kutu regije*. Ambicioznost cijelog projekta vidljiva je

¹⁷³ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, *Dvorac Golubovec*, 94-96.

¹⁷⁴ Isto, 118.

¹⁷⁵ Hoić, Hoić, „Gospodarska održivost projekta revitalizacije dvorca Bela II,“ 148.

iz planova koji su uključivali izgradnju dva nova krila dvorca i atrij kako bi se dobilo zatvoreno dvorište, izgradnja pomoćne zgrade i uređenje gospodarskog dvorišta s jezerom. Namjenski, dvorac bi poslužio kao hotel visoke kategorije, a novoizgrađeni prostori u svrhu restorana – iako je rješenja o razmještanju pojedinih sadržaja bilo više.¹⁷⁶

Međutim, kako je dvorac deset godina poslije i dalje bez namjene jasno je da je realizacija projekta naišla na neuspjeh. Već unaprijed u samom planiranju prepoznati su potencijalni čimbenici neuspjeha. Oni su uključivali ograničene financijske mogućnosti vlasnika koji u tom segmentu očekuje pomoć od nadležnog ministarstva, županije i lokalne uprave. Opasnost za neuspjeh također je prepoznata u raznim povjerenstvima i birokraciji pri dodjeli sredstava potpore, izdavanju suglasnosti, mišljenja i potvrda, pri čemu su sporost postupka i neučinkovitost istaknuti kao moguće prepreke u provođenju projekta.¹⁷⁷ Iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu saznajemo da je loša financijska situacija i nedostatak jasne vizije vlasnika o isplativosti ovog pothvata u konačnici doveo do odustajanja od cijelog projekta iako su želje za obnovom i dalje prisutne.¹⁷⁸

Ono što nedostaje projektu obnove oba dvorca, Golubovca i Bele, a ne odnosi se nužno na materijalne prepreke (najčešće isticane financije), jest konkretna tema koja bi učinila lokalitet prepoznatljivim i izdvojila ga među drugima te učinila vrijednim posjete. Sama obnova dvorca, bez obzira na romantično-nostalgичne osjećaje koje takva mjesta pobuđuju kod većina posjetitelja, ipak nije dovoljna da lokalitet bude dugotrajno atraktivan i financijski održiv, niti da privuče veći broj posjetitelja. Nedovoljno oblikovana ideja namjene dvoraca čini njihovu obnovu nesvrhovitom. Na sljedećem primjeru vidimo da se taj čimbenik treba usuglasiti vrlo rano u stvaranju projekta.

Dvorac Pejačević

U Virovitici se trenutno provodi projekt „5 do 12 za Dvorac“ kojim će se obnovi kulturno povijesne baštine koju čini dvorac Pejačević i njegov muzejski postav te okolni perivoj pristupiti s ciljem razvoja turističke ponude grada Virovitice. Tihana Harmund iz virovitičke

¹⁷⁶ Hoić, Hoić, „Gospodarska održivost projekta revitalizacije dvorca Bela II,“ 148-150.

¹⁷⁷ Isto, 148.

¹⁷⁸ Željko Trstenjak, Konzervatorski odjel, intervju.

razvojne agencije VTA ukratko je opisala tijek realizacije projekta i trenutno stanje. Željeni rezultati revitalizacije dvorca i parka prikazani su slikom 25.

Slika 25.

Dvorac Pejačević u Virovitici – projekt obnove dvorca i parka¹⁷⁹

Samo ime projekta (*5 do 12 za Dvorac*) sugerira da su loše stanje i ugrožena vrijednost dvorca i muzejske građe potaknuli grad Viroviticu da reagira. Upravo je ovo vrijeme bilo povoljno zbog bespovratnih sredstava koje se mogu povući iz Europskih fondova u svrhu razvoja turističke ponude kroz obnovu kulturne baštine (natječaj: *Priprema i provedba integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi kulturne baštine*, Europski fond za regionalni razvoj¹⁸⁰). Iako je natječaj za dobivanje spomenutih sredstva započeo 2016., aktivnosti vezane uz realizaciju obnove dvorca Pejačević počele su još 2003. godine kada se počelo raditi na projektnoj dokumentaciji, konzervatorskim studijama i drugom kako bi se došlo do građevinske dozvole i konačne prijave na natječaj EU fondova.

Da se projektu pristupilo sustavno i složeno Harmund potvrđuje opisivanjem stvaranja projektne ideje s naglaskom na relevantnosti projekta da bude u skladu sa smjernicama natječaja. U njemu su spojena dva kulturna dobra (dvorac Pejačević i park) pri čemu se tražila

¹⁷⁹ Slika 25: Dvorac Pejačević u Virovitici – projekt obnove, fotografija ustupljena na korištenje od strane Tihane Harmund.

¹⁸⁰ Europski strukturni i investicijski fondovi, *Priprema i provedba integriranih razvojnih programa* (<http://www.strukturnifondovi.hr/natjecaji/1155>, posjećeno 27.05.2017.)

tema koja bi bila prepoznatljiva za Viroviticu. Provedbom sastanaka, radionica i anketa odabrana je tema „drvo“ s obzirom na to da su virovitičke poveznice na nju razne: šume, lovni turizam, tradicijski obrti i graditeljstvo, Gradski park, Tvornica namještaja TVIN d.o.o., Stručni studij Drvne tehnologije i drugo.

Slijedila je izrada Studije izvodljivosti s detaljnim opisom svih aktivnosti koje će biti prisutne u dvorcu i parku nakon obnove, te analiza troškova, financijske i društvene koristi koja će proizaći iz projekta. U novoobnovljenom dvorcu nalazit će se polivalentna dvorana za razna događanja i aktivnosti, čuvaonice za muzejsku građu, prostorije za privremene izložbe i privremeni program te za edukativne programe, caffè bar, turističko-informativni centar, suvenirnica, arhiv i knjižnica, 3D instalacija na pročelju dvorca (za prikaz stalnog postava i promociju), umjetnička instalacija u predvorju te stalni muzejski postavi pod krovnom temom drveta. Cijeli proces pripremljen je u suradnji s konzervatorskom strukom koja je upoznata sa svim planiranim aktivnostima. U sklopu projekta planirana je i revitalizacija Gradskog parka koja uključuje očuvanje prirodne baštine kroz obnovu 67 svojti i 236 individua, atraktivan prostor i dodatnu turističku ponudu kroz šetnice, dječje igralište i drugo.

Ključan uvjet natječaja bila je obnova kulturne baštine u svrhu razvoja turizma zbog čega su sve aktivnosti u projektu osmišljene upravo u turističke svrhe. Projektom su jasno definirani željeni rezultati: obnova zaštićene kulturne i prirodne baštine koju čine dvorac Pejačević i Gradski park uz proširenje trenutne ponude novim sadržajima (caffè bar, restoran, suvenirnica, fontana, dječje igralište, šetalište) te osiguranjem adekvatnog prostora za djelovanje muzeja. Nadalje, ovim novim, jedinstvenim i integriranim turističkim proizvodom u Virovitici stvorio bi se turistički imidž destinacije što će, predviđa se, imati pozitivan ekonomski utjecaj na lokalno gospodarstvo kroz zapošljavanje u turističkom i ostalim sektorima.¹⁸¹

Iz navedena tri primjera možemo vidjeti na koje prepreke je moguće naići u praksi kako bi se dvorac obnovio i stavio u neku gospodarsku funkciju – u ovim slučajevima turističku. Pri tome nije dovoljno imati samo dobru financijsku pozadinu kako bi se projekt mogao provesti do kraja, nego i kvalificirane kadrove iz raznih struka koji mogu provesti potrebna

¹⁸¹ Tihana Harmund, ravnateljica razvojne agencije VTA, intervju proveden putem e-maila 15.05.2017.

istraživanja što je važno za namirenje strogih konzervatorskih uvjeta zaštite baštine. Nadalje, ono što nedostaje idejama revitalizacije Golubovca i Bele, a što je u slučaju Virovitice posebno istaknuto od strane razvojne agencije i uvjetovano natječajem EU fonda, jest definirana tema buduće namjene dvorca kojom bi se izdvajao iz ponude i privlačio posjetitelje. Ovdje valja spomenuti da je turistički promet Virovitičko-podravske županije gotovo najniži u posljednjih nekoliko godina na prostoru cijele Hrvatske (niže se nalazi jedino Požeško-slavonska županija) prema statističkim podacima Ministarstva turizma¹⁸². Ovakav projekt mogao bi podići razinu ponude grada što ujedno i jest cilj fondova kroz koji se obnova financira, iako to već povlači nove probleme (ili prilike) sa smještajem turista, ali i nove mogućnosti razvoja uslužnih djelatnosti te širenja smještajnih kapaciteta.

¹⁸² Ministarstvo turizma, Statistika (<http://www.mint.hr/default.aspx?id=39211>, posjećeno 04.06.2017.)

7. Zaključak

U Varaždinskoj županiji, drugoj po broju dvoraca na svojem teritoriju u Hrvatskoj, većina dvoraca je prazna ili bez adekvatne namjene, odnosno one koja ne doprinosi dobrobiti lokalne zajednice ili šire ni na koji način. Istraživanjem dostupnih podataka te kroz razgovor s osobama strukom direktno povezanih s ovom tematikom prepoznato je šest glavnih problema istaknutih u ovom radu. Njihovim nerješavanjem korištenje dvoraca i kurija u gospodarski isplative svrhe ostaje nepovoljno.

Ponajprije tu su preopćeniti strateški planovi raznih javnih institucija na svim razinama uprave i samouprave kojima nedostaje implementacija baštine u konkretne akcijske planove napretka. Dvorci i kurije su prepoznati kao vrijedan resurs, no često u nastavku dokumenata u potpunosti izostavljeni ili nedorečeno uvršteni u planiranje budućih koraka razvoja.

Nadalje, rješavanje imovinsko pravnih odnosa važno je pitanje u recentnoj povijesti dvoraca i kurija. Nacionalizacijom nakon Drugog svjetskog rata prekinut je kontinuitet stanovanja u tim građevinama i većina njih počinje propadati. Nakon Domovinskog rata dvorci i kurije se postepeno vraćaju starim vlasnicima no, osim sa fizički lošim stanjem, sada se susreću i s parcelizacijom posjeda. Oni pak kojima su nastavila upravljati javna tijela (lokalna, regionalna ili nacionalna) često upravo zbog rivalstva ostaju neiskorišteni.

Potom, nepostojanje jasnih kriterija valoriziranja i kategoriziranja dvoraca i kurija s ciljem sustavnijeg dodjeljivanja javnih novčanih sredstava dovodi do njihova rasipanja. Tako raspodijeljen novac je najčešće usmjeren na manje popravke te u suštini ne doprinosi boljitku zajednice čemu bi prvenstveno trebao biti usmjeren (promatran kroz prizmu gospodarske iskoristivosti), već očuvanju baštine radi nje same i njezinih materijalnih obilježja.

Nedostatne financijske mogućnosti vjerojatno su najčešće spominjani razlog stagnacije obnavljanja dvoraca i stavljanja u gospodarski iskoristivu namjenu. Izvor javnih sredstava zaista jest oskudan čemu ne pomaže činjenica da se, u slučaju Varaždinske županije, dijeli na preko tridesetak baštinskih subjekata. Trenutno je aktualan natječaj Europskog fonda za regionalni razvoj koji se tiče direktno obnavljanja baštine te njezinog iskorištavanja u turističke svrhe, no u Varaždinskoj županiji samo je dvorac Opeka s okolnim arboretumom prijavljen projektom. S druge strane, ni privatni vlasnici najčešće nemaju novaca da samostalno pokrenu konkretniji projekt revitalizacije dvorca.

Kroz literaturu se često spominje problem nedorečenih i oprečnih konzervatorskih uvjeta koji koče ulaganja u obnovu dvoraca. Iako struka inzistiranjem na zaštiti spomeničkih obilježja

doista može usporiti proces obnove, u praksi se pokazalo da su drugi čimbenici puno relevantniji kada je u pitanju revitalizacija dvorca.

Konačno, davanje svrhe nekom pothvatu čini se neizostavnim elementom bilo kakvog projekta. Stoga je nemogućnost pronalaska namjene dvorcima i kurijama stvarna prepreka u njihovoj afirmaciji kao gospodarski važnih subjekata suvremenog svijeta.

Dvorci i kurije izgubili su svoju prvotnu namjenu stanovanja i u novim društvenim okolnostima čine se često čak i teretom. Kako bi u njima prepoznali potencijal koji nose kao resurs kulturne baštine potrebno im je pristupiti kao povijesnim građevinama, no koje opstaju i u današnjem svijetu. Jer kao što se navodi u zborniku radova *Dvorci i ljetnikovci kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*: „Ključna riječ je kompromis. Moramo naučiti da su i suvremene aktivnosti i suvremeni ljudi vrijedni da žive u tim zgradama, ne samo da ih promatraju iza crvenih vrpca, kao da su tijela u grobnicama.“¹⁸³

¹⁸³ Todorova Ilieva, Valle, „Prenamjena i valorizacija,“ 308.

8. Literatura

Literatura:

- Antolović, Jadran. „Spomenička renta u funkciji gospodarenja graditeljskom baštinom.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, urednik Nikša Božić, 121-126. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.
- Đurić, Tomislav, Dragutin Feletar. *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske*. Varaždin: NIŠRO, 1981.
- Harrison, Roodney. *Heritage: Critical Approaches*. London: Routledge, 2013.
- Hoić, Dubravka i Dubravko Hoić. „Gospodarska održivost projekta revitalizacije dvorca Bela II.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, urednik Nikša Božić, 143-154. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.
- Ječmenica Zubić, Nada, Martina Križanić i Branka Križanić. „Evidencija i zaštita kurija, dvoraca i ljetnikovaca u Hrvatskoj.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, urednik Nikša Božić, 221-228. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Juranović-Tonejc, Martina, Katarina Radatović Cvitanović. „Prolegomena o kategorizaciji spomenika kulture.“ U *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 37-2013/38-2014*: 39-48.
- Marković, Vladimir. *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*. Zagreb: Kajkavsko spravišće, 1975.
- Maroević, Ivo. „Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine.“ U *Socijalna ekologija* Zagreb, Vol. 10 (2001), No 4.: 235-246.
- Mavar, Zofia. „Prilog evidenciji, istraživanju i obradi dvoraca, kurija i ljetnikovaca u Hrvatskoj.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, urednik Nikša Božić, 209-220. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Morić Milovanović, Bojan, Martina Laktašić. „Uloga resursa i poduzetničke orijentacije kao preduvjeta uspješnog razvoja poduzeća.“ U *Zbornik ekonomskog fakulteta u Zagrebu* godina 11, br. 1 (2013.): 17-30.
- Natrelli, Emilio, Giuseppantonino Vincelli, Carla Mastantuono i Giancula Di Giorgio. „Zaštita i obnova: suprotnost ili komplementarnost? – Dva primjera iz talijanske provincije Campobasso.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, urednik Nikša Božić, 179-190. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Obad Šćitaroci, Mladen. *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*. Zagreb: Školska knjiga, 1991.

- Obad Šćitaroci, Mladen i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. „Dva tisućljeća tradicije dvoraca, vila i zankova na tlu Hrvatske.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, urednik Nikša Božić, 17-38. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.
- Obad Šćitaroci, Mladen i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. „Kriteriji vrjednovanja dvoraca.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, urednik Nikša Božić, 143-158. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Obad Šćitaroci, Mladen, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. Dvorac Golubovec u Donjoj Stubici: prostorno-konzervatorska studija revitalizacije i obnove dvoraca, perivoja, perivojne šume i vilinskih poljana. Zagreb: Šćitaroci d.o.o., Arhitektonski fakultet, 2008.
- Pleština, Lenko. „Obnova dvorca kroz promjenu i rast.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, urednik Nikša Božić, 131-138. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.
- Rosato, Paolo i Valentina Zanatta. „Ekonomski čimbenici održive prenamjene graditeljskog nasljeđa.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Suvremeno korištenje i kreativno upravljanje dvorcima, kurijama i ljetnikovcima*, urednik Nikša Božić, 111-116. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2005.
- Šmit, Krunoslav. „Uloga dvoraca u održivom razvoju urbane regije Osijeka.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, urednik Nikša Božić, 251-260. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Tatjana Gredičak. „Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske.“ Djelomično objavljen u *Acta Turistica Nova* (2008) Zagreb: 196-218.
- Todorova Ilieva, Rositsa i Beatrice Valle. „Prenamjena i valorizacija kao sveobuhvatna strategija razvoja – primjer kulturnoga središta *Insieme Groane*.“ U *Međunarodni znanstveno stručni skup Dvorci i ljetnikovci, kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, urednik Nikša Božić, 303-316. Zagreb: Arhitektonski fakultet, 2006.
- Vuković, Marinko. „Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta.“ U *Arh. vjesnik* 54 (2001): 97-113.
- Internetski izvori:
- Business Dictionary, *Resources* (<http://www.businessdictionary.com/definition/resource.html> , posjećeno 02.05.2017.)
- Europski strukturni i investicijski fondovi, Priprema i provedba integriranih razvojnih programa temeljenih na obnovi kulturne baštine (<http://www.strukturnifondovi.hr/natjecaji/1155> , posjećeno 29.05.2017.)

Europski strukturni i investicijski fondovi, Priprema i provedba integriranih razvojnih programa (<http://www.strukturnifondovi.hr/natjecaji/1155>, posjećeno 27.05.2017.)

Geoportal, Državna geodetska uprava (<https://geoportal.dgu.hr/>, posjećeno 10.04.2017.)

Grad Ludbreg, Strategija razvoja grada Ludbrega 2014.2020., 28.
(<http://ludbreg.hr/download/razno/Strategija-razvoja-Ludbreg-2014-2020.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

Grad Novi Marof, Strategija razvoja grada Novog Marofa 2015. – 2020., 83, 102-105.
(http://novi-marof.hr/wp-content/uploads/2016/03/STRATEGIJA-RAZVOJA-GRADA-NOVOG-MAROFA_17.092015..pdf, posjećeno 04.04.2017.)

Grad Varaždin, Strateški plan razvoja turizma grada Varaždina do 2020. godine sažetak, 6.
(varazdin.hr/upload/cms-repository/file/8d1.pdf, posjećeno 12.08.2017.)

Hrvatski jezični portal (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> , posjećeno 10.11.2016.)

IISD, Sustainable Development (<http://www.iisd.org/topic/sustainable-development>, posjećeno 05.06.2017.)

Informativni centar Virovitica, Objavljeni natjecaji za izvođače radova na Dvorcu Pejačević i Gradskom parku u Virovitici (<http://www.icv.hr/2016/12/objavljeni-natjecaji-izvodace-radova-dvorcu-pejacevic-gradskom-parku-virovitici/> , posjećeno 02.01.2017.)

Jasen Mesić, Intervju: Spomenička renta je značajan prihod (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=4426> , posjećeno 30.01.2017.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Dvorci i kurije (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7245> , posjećeno 31.7.2016.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Kulturna baština (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> , posjećeno 02.05.2017.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Nepokretna kulturna baština (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27> , posjećeno 02.05.2017.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011-2015
(http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf, posjećeno 09.08.2017.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Strateški plan Ministarstva kulture 2015-2017
(http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/FINANCIRANJE/strateski%20plan%20web_2015-2017_SP%20MK%20-%20dopunjen.pdf, posjećeno 09.08.2017.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturnih dobara: Programi zaštite i očuvanja na nepokretnim kulturnim dobrima u 2016. godini (<http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Programi%20zaštite%20i%20ocuvanja%20na%20nepokretnim%20kulturnim%20dobra%20u%202016%20godini.pdf>)

kulture.hr/userdocsimages/Odobreni%20programi%202016/Nepokretni%202016.%20odobreni%20programi%2013.05.2016.%20II.pdf , posjećeno 30.01.2017.)

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturnih dobara: Programi zaštite na nepokretnim kulturnim dobrima u 2017. godini (http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Programi%202017/Nepokretni%202017_odobreni%2013.03.2017..pdf , posjećeno 29.05.2017.)

Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske , Državna geodetska uprava (<https://oss.uredjenazemlja.hr/public/cadastreparcel.jsp?publicCadastreParcel=true>, posjećeno 10.04.2017.)

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Statistika (<http://www.mint.hr/default.aspx?id=39211>, posjećeno 04.06.2017.)

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine, 8 (<http://www.mint.hr/default.aspx?id=7973>, posjećeno 12.08.2017.)

Općina Maruševac, Strategija razvoja općine Maruševac za razdoblje 2015.-2020, 15, 39, 57. (<http://marusevec.hr/wp-content/uploads/2016/12/Strategija-razvoja-op%C4%87ine-Mar%C5%A1evac-za-razdoblje-od-2015.-do-2020.-godine-min.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

Općina Vidovec, Strategija razvoja općine Vidovec, 36, 57-58. (<http://www.vidovec.hr/media/2552/strategija-razvoja-op%C4%87ine-vidovec-2014-2020.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

Općina Vinica, Osigurana financijska sredstva za nastavak radova (<http://arhiva.vinica.hr/hr/850/osigurana-financijska-sredstva-za-nastavak-radova/> , posjećeno 02.01.2016.)

Oxford Dictionaries, *Self-sustaining* (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/self-sustaining> , posjećeno 02.05.2017.)

Regionalni Tjednik, Pomama za Šaulovcem: svi bi dvorac, a općina bi u njemu otvorila i hotel (<http://regionalni.com/zivotdruštvo/pomama-za-saulovcem-svi-bi-dvorac-a-opcina-bi-u-njemu-otvorila-i-hotel-21257/> , posjećeno 04.06.2017.)

Središnji državni portal, Registar kulturnih dobara (<http://data.gov.hr/dataset/registar-kulturnih-dobara>, posjećeno 25.03.2017.)

Sustainable development, Agenda 21 (<https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> , posjećeno 03.08.2017.)

Sustainable tourism and cultural heritage: A Review of Development Assistance and Its Potential to Promote Sustainability (<http://documents.worldbank.org/curated/pt/551751468176048723/pdf/369931cultureOfulltext.pdf>, posjećeno 06.06.2017.)

UNESCO, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> , posjećeno 02.05.2017.)

Varaždinska županija, Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.-2025. (<http://www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/2015/4-savjetovanje/gospodarstvo/rujan/15-09-strategija-razvoja-turizma.pdf>, posjećeno 12.08.2017.)

Virovitičko-podravska županija, Virovitičko-podravska županija spašava ruševne dvorce: projekt obnove dvorca Janković u Suhopolju prošao administrativnu provjeru (<http://www.vpz.hr/2016/03/23/dvorac-u-suhopolju-obnovit-ce-se-iz-eu-projekta-vrijednog-447-milijuna-kuna/> , posjećeno 03.05.2017.)

Visit Ludbreg, Dvorac Batthyany (<http://visitludbreg.hr/znamenitosti>, posjećeno 30.03.2017.)

Novinski članci:

„Načelnik Kostanjevac: Djela govore više od riječi.“ *Regionalni Tjednik*, 16.05.2017., br 678.

Badžek, Sara. „Grofica Luisa postaje brend.“ *Varaždinske vijesti*, 05.07.2014., br. 3631.

Badžek, Sara. „Propada dvorac bogatog gazde.“ *Varaždinske vijesti*, 29.07.2014, br 3630

Dreven, Ivana. „Arboretum Opeka zeleni centar kulture.“ *Varaždinske vijesti*, 14.02.2017., br 3763.

Izvori:

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 69/99.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, NN 44/17.

9. Popis slika i grafikona

Slika 1: Dvorac Bajnski dvori, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 2: Dvorac Bela I (<http://www.telegram.hr/wp-content/uploads/2016/04/BELA-I1..jpg>, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 3: Dvorac Bela II, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 4: Kurija Čalinec, fotografirala Anica Šimunec, rujan 2016.

Slika 5: Dvorac Jalkovec

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Jalkovec/Dvorac_Jalkovec_5.JPG, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 6: Dvorac Jalžabet

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Jalkovec/Dvorac_Jalkovec_5.JPG, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 7: Dvorac Klenovnik, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 8: Dvorac Križovljan Radovečki, fotografirala Anica Šimunec, rujan 2016.

Slika 9: Kurija Krkanec, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 10: Dvorac Batthyany

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Ludbreg/Dvorac_Ludbreg_1.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 11: Dvorac Martijanec (<http://static.panoramio.com/photos/large/113881701.jpg>, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 12: Dvorac Maruševac, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 13: Dvorac Novi Marof

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Novi_Marof/Dvorac_Novi_Marof_Erdody_1a.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 14: Dvorac Seketin

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Seketin/Dvorac_Seketin_3.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 15: Dvorac Šaulovec (http://regionalni.com/upload/publish/21257/thumb/29829-33609-dvorac-saulovec-1-578f4d047bd66_650x360c.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 16: Dvorac Trakošćan, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 17: Stari grad Varaždin, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 18: Dvorac Veliki Bukovec

(http://www.zhrmku.org.mk/images/Hrvatska/3_Sjeverna_Hrvatska/Veliki_Bukovec_Dvorac_Draskovic/Dvorac_Draskovic_Veliki_Bukovac_5a.jpg, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 19: Dvorac Vidovec, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 20: Kurija Vinica Donja, fotografirala Anica Šimunec, svibanj 2017.

Slika 21: Kurija Vinica Gornja

(https://www.pixsell.hr/scripts/get_image.php?image_id=9188255&var_suff=178x160&_key=f6c58183370ef5b14b36e5a230197c1a, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 22: Dvorac Opeka, fotografirala Anica Šimunec, rujan 2016.

Slika 23: Kurijska Vinica Patačić

(<http://evarazdin.hr/upload/media/k2/items/src/74745830bbe844e5100f17bee09c3904.jpg>, posjećeno 01.07.2017.)

Slika 24: Kompleks dvoraca i perivoja Bajnski dvori Geoportal, Državna geodetska uprava

(<https://geoportal.dgu.hr/>, posjećeno 10.04.2017.)

Slika 25: Dvorac Pejačević u Virovitici – projekt obnove, fotografija ustupljena na korištenje od strane Tihane Harmund.

Grafikon 1: Programi zaštite Ministarstva kulture na nepokretnim kulturnim dobrima u 2016. i 2017. godini, izradila Anica Šimunec, srpanj 2017.